

ResearchGate

Google Scholar

I^{WORLD}
I^{JOURNALS}

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN

e-ISSN(Online) 2709-1201

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ENDLESS LIGHT IN SCIENCE

NO 4

31 ДЕКАБРЯ 2024

Астана, Казахстан

lrc-els.com

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ENDLESS LIGHT IN SCIENCE»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «ENDLESS LIGHT IN SCIENCE»

Main editor: G. Shulenbaev

Editorial colleague:

B. Kuspanova
Sh Abyhanova

International editorial board:

R. Stepanov (Russia)
T. Khushruz (Uzbekistan)
A. Azizbek (Uzbekistan)
F. Doflat (Azerbaijan)

International scientific journal «Endless Light in Science», includes reports of scientists, students, undergraduates and school teachers from different countries (Kazakhstan, Tajikistan, Azerbaijan, Russia, Uzbekistan, China, Turkey, Belarus, Kyrgyzstan, Moldova, Turkmenistan, Georgia, Bulgaria, Mongolia). The materials in the collection will be of interest to the scientific community for further integration of science and education.

Международный научный журнал «Endless Light in Science», включают доклады учёных, студентов, магистрантов и учителей школ из разных стран (Казахстан, Таджикистан, Азербайджан, Россия, Узбекистан, Китай, Турция, Беларусь, Кыргызстан, Молдавия, Туркменистан, Грузия, Болгария, Монголия). Материалы сборника будут интересны научной общественности для дальнейшей интеграции науки и образования.

31 декабря 2024 г.
Астана, Казахстан

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3113-3-10
UDC 159.9:130.2

CARL GUSTAV JUNG - THE DISCOVERER OF ARCHETYPES

VALIYEVA ZEMFIRA RINATOVNA

Doctoral student of Dulary University
Faculty of Philology and Humanities
Master of pedagogical sciences
Taraz, Qazaqstan

Annotation: *In the article the life of the great Swiss scientist Carl Gustav Jung is considered. The scientist is the creator of analytical psychology as well as the notion “archetypes”. The way to the creation of “archetype” conception is investigated in the research work. The archetype is a mental image which a man inherits from ancestors. Such images are present in literature, culture, religion and art. People still study them together with their history because they reveal how human brain works, human peception of the world, the basic characteristics of general life conceptions. The material of the article could be applied to the work out of lectures concerning archetypes studies.*

Key words: *archetype, Carl Gustav Jung, archetypal images, scientist, culture.*

Carl Gustav Jung was born on July 26, 1875 in the Swiss town of Keeswil in the family of a priest who belonged to the Evangelical Reformed Church. The Jung family was originally from Germany. Carl Gustav Jung's great-grandfather took charge of the military hospital. During the Napoleonic Wars, the brother of Carl Gustav Jung's great-grandfather briefly served as Chancellor of Bavaria. He was married to F. Schleiermacher's sister.

Carl Gustav Jung's grandfather was a professor of medicine. He moved to Switzerland with the recommendation of A. von Humboldt. There were rumors about him that he was the illegitimate son of Goethe. Carl Gustav Jung's father had an education in theology, and his academic degree was a doctor of philology. But over time, Carl Gustav Jung's father became disillusioned with the power of the human mind, its creative thinking. As a result, he no longer studied oriental languages as before. He was no longer interested in all science. He no longer needed it at all. At this period of his life, Carl Gustav Jung's father concentrated entirely on faith. He preferred theology to scientific research.

Carl Gustav's mother came from a family of local burghers. These burghers became Protestant pastors over the years. Thus, religion and medicine began to be combined in this family long before Carl Gustav Jung was born. Despite the fact that the family belonged to a good decent society, the family lived in poverty. The parents and children of this family survived in extreme poverty. The great Swiss scientist spent his entire youth and childhood in such severe poverty. The fact that the boy began to study at one of the best gymnasiums in Basel speaks of his father's good connections. They did not move to Basel right away. The poor family of Carl Gustav Jung received a lot of help from relatives and close people.

Carl Gustav grew up as an uncommunicative and withdrawn teenager, completely immersed in himself. He did not find friends and did not need them. Due to this, no bad consequences followed. Young Carl Gustav won with his tall stature along with excellent physical strength. Carl Gustav adapted to the external environment very slowly. People around him often did not understand him. The guy did not find a common language with everyone. As a result, Carl Gustav, instead of communicating with the people around him, retreated into the world of his thoughts and ideas. Subsequently, he discovered this phenomenon, which he designated a classic case of "introversion". Young Carl Gustav Jung was an introvert, whose psychic energy was not directed at the outside world, as is usually the case with extroverts. The future scientist lived in his inner world. Like any other introvert, the guy's psychic energy was shifted to the subjective pole, which are images of his own consciousness.

The spiritual life of Carl Gustav Jung, starting from early childhood, was associated with dreams. Subsequently, his entire psychotherapeutic practice was based on the analysis of dreams. Even in his early adolescence, Carl Gustav began to deny the religious ideas that the people around him lived by. Dogmatism caused indignation in the young Jung. He did not like sanctimonious moralizing. He did not see common sense in the fact that Jesus Christ should be a preacher of Victorian morality. Jung did not see divinity in the religious ceremonies of Protestantism. He did not see holiness and spiritual purity in Protestantism. For Carl Gustav Jung, God was absent from Protestantism. When he became familiar with dogmatic works, he decided that truth was hidden in them. Catholic scholasticism, according to Carl Gustav's concepts, was of no use. For him, religious experience should have been higher than all dogmas. The vividness of experience would have played a great role in this case. Consequently, the philosophers Johann Wolfgang von Goethe and Friedrich Nietzsche became for Carl Gustav Jung more than any religion and better than all liberal Protestantism. He studied the philosophical drama Faust by Johann Wolfgang von Goethe. He read the philosophical novel Thus Spoke Zarathustra by Friedrich Nietzsche. The image of an old man who possessed magical powers was important to the young Jung.

Jung's personal experience of dreams was reflected in the doctrine of two types of thinking. The main goal of Jungian psychotherapy was the unification of the external and internal person in patients. The mature Jung's reflections on religious themes were, to some extent, a development of what he himself experienced in childhood. He lived in everyday worries and was a withdrawn and timid youth. He entered the university and worked at the same time. In his development, Jung pushed off from Protestant theology and simultaneously assimilated the spiritual atmosphere of his time. He belonged to German culture. Young Jung was interested in the distant past, as something that constantly accompanies us today, preserved and acting on us from the depths. At that time, only financially secure people had the opportunity to professionally engage in science. Graduates of theological, legal and medical faculties were easily hired. Jurisprudence was completely alien to Jung, and he felt an aversion to Protestant theology. However, the medical faculty, along with the profession, allowed him to escape poverty and provided a full-fledged natural science education. Jung was an excellent student at the gymnasium and at the university. He surprised his fellow students by the fact that, in addition to academic subjects, he managed to intensively study philosophy. Jung specialized in internal medicine. At this point, he had already secured a place in a prestigious Munich clinic. After graduating from university, Jung moved to Zurich. There he began working in the Burghelza clinic, which was headed by the prominent Swiss psychiatrist Eugen Bleuler. Eugen Bleuler became famous throughout the world for his interpretation of the causes and effects of mental illnesses.

The human psyche is a meeting place for science and religion, and the conflict between them can be overcome on the path of true self-knowledge. Jung believed that science and religion came into conflict precisely because religion had become detached from life experience, while science eluded big problems. Science adheres to carnal empiricism and pragmatism. In the picture of the world created by science, man reflects only a mechanism among other mechanisms. Human life loses all meaning. It is very important to find the area in which religion and science do not contradict each other. Religion and science should, on the contrary, merge in the search for the primary source of all meanings and ideas. For Carl Gustav Jung, psychology was the science of sciences, the most important and influential. It is psychology, as Jung believed, that should give modern man a holistic worldview. Consequently, psychology is the mother of all sciences. Jung was not alone in his scientific research. Among the opinions of many thinkers at the turn of the nineteenth and twentieth centuries is the same negative attitude towards the dead space of natural science along with the church and religion. For example, these thinkers are Lev Nikolaevich Tolstoy, Miguel de Unamuno and Nikolai Alexandrovich Berdyaev. When speaking about Christianity, they interpret this religion from the most unorthodox point of view.

Other scientists, because they had gone through a spiritual crisis, created their own philosophical teachings. Later, the English philosopher William James gave the foundations for

pragmatism and functionalism, and the French philosopher Henri Louis Bergson explained intuitionism.

To explain the evolution of living nature, the behavior of the most primitive organism, and the world of human experiences, the laws of mechanics and physiology are not enough. Jung identifies life with eternal development. Life is a Heraclitean flow that does not recognize the law of identity. This unstoppable flow has two poles. These are the eternal sleep of matter, the cycle of substances in nature, and the heights of spiritual life. In 1902, Carl Gustav Jung's doctoral dissertation "On the Psychology and Pathology of So-Called Occult Phenomena" was published. In this work, Jung conducts a psychological and psychiatric analysis of mediumistic trance. He compares it with hallucinations and clouded states of mind. The scientist notes that prophets, poets, mystics, founders of sects and religious movements experience the same states as patients who have come too close to the sacred "fire". Because of such a load, the psyche could not withstand or a split in personality occurred. It was noticed in prophets and poets that another voice often joins their own. This other voice comes from the depths, the voice of another personality. However, the consciousness of prophets, mystics, poets, founders of various religious movements manages to master this content and, as a result of what is perceived, give it an artistic or religious form. They have all sorts of deviations. However, they have an intuition that goes beyond the mind of consciousness, and they capture certain proto-forms. Later, Jung called these proto-forms archetypes of the collective unconscious. Archetypes of the collective unconscious appear in people's consciousness at different times, they emerge independently of the will of a person. These proto-forms are independent. They are not determined by consciousness. However, they can influence it and control it. The unity of the rational and the irrational, the removal of the subject-object relationship in intuitive insight distinguish trance from normal consciousness. They bring it closer to mythological thinking. For each person, the world of primordial forms opens up in his own dreams. Dreams suddenly become the main source of information about the psychic unconscious. Thus, Jung came to the main provisions of his teaching on the collective unconscious even before meeting Sigmund Freud.

Sigmund Freud, the famous Austrian psychologist and psychiatrist, the founder of classical psychoanalysis, met Carl Gustav Jung in 1907. By this time, the Swiss psychologist and psychiatrist, teacher and founder of analytical psychology, Carl Gustav Jung was already famous. He became famous primarily for the verbal-associative test, which allowed him to experimentally identify the structure of the unconscious. In the laboratory of experimental psychopathology, which Jung created in Burghölzi, the participant of the experiment was given a list of words to which he had to respond immediately with the first word that came to mind. A stopwatch recorded the reaction time. Then the test was complicated by the fact that with the help of various devices the physiological reactions of the subject to various stimulus words were recorded. As a result, the presence of words was discovered to which the subjects were unable to quickly find a response, or the time for selecting a response word was added. Sometimes the subjects fell silent for a long time, responded not with one word, but with a whole speech, etc. At the same time, they did not realize that the response to one stimulus word took them much more time than to another. As a result, Jung concluded that such disturbances in response are associated with the presence of "complexes" charged with psychic energy. When the stimulus word "touched" such a complex, the subject showed signs of minor emotional disorder. Later, this test contributed to the emergence of many "projective tests" that are widely used in medicine and in personnel selection. This test contributed to the emergence of the "lie detector" device. This subject was very far from real science. Scientist Carl Gustav Jung wrote that this test reveals in the psyche of the subject some fragmentary personalities that are located outside of consciousness. Dissociation of personality is much more pronounced in schizophrenics than in normal people. This ultimately leads to the destruction of consciousness and the disintegration of the personality, in the place of which a number of complexes will remain. As a result of all this, Carl Gustav Jung separated the complexes of the personal unconscious from the archetypes of the collective unconscious. The archetypes of the collective unconscious are similar to individual personalities. Before this, madness was explained through possession by demons that came into the

soul from the outside. Now, as Jung believed, the entire legion of demons is already contained in the soul. In a certain situation, they can gain the upper hand over the "I", which is one of the elements of the psyche. The soul of every person contains a lot of personalities. Each of them has its own "I". Sometimes they declare themselves, come to the surface of consciousness. The mental life of the personality itself has various masks.

Although Jung owed much to Sigmund Freud, his interpretation of the unconscious differed sharply from Sigmund Freud's interpretation from the very beginning. Among his teachers, Carl Gustav Jung singled out Eugen Bleuler, a Swiss psychiatrist who introduced the term "schizophrenia" into science, and Pierre Marie Felix Janet, a French psychologist, psychiatrist and neurologist. Eugen Bleuler studied cases of split personality, wrote about a type of thinking that was opposed to realistic thinking. He introduced the term schizophrenia into psychiatry, which means a split or disintegration of the personality. From Pierre Marie Felix Janet, Carl Gustav Jung inherited the energetic concept of the psyche, which claimed that the reality of the surrounding world requires a certain amount of psychic energy. If its flow weakens, then a "lowering of the level of consciousness" occurs. The same material that fills the delirium of a psychotic is found in human dreams, hallucinations and various visions. In addition to this, Janet wrote about the dissociation of personality, its disintegration into two or more. However, only one of them will be the bearer of the consciousness of the "I", and the others will be an expression of the forces of the unconscious.

Carl Gustav Jung turned to mythology, religion and art for knowledge. He came to the conclusion that in order to understand any human personality, it is necessary to go beyond the formulas of natural science. This study requires not only knowledge from medical textbooks, but also the entire history of human culture. Biochemical and physiological disorders reflect only an insignificant part of mental illnesses. Personality, unlike an organism, can be understood only through the study of its socio-cultural environment, its formed values, ideals, tastes and attitudes. The individual history of one person contains a part of the life of all mankind. When Carl Gustav Jung realized this, he was categorically against reducing all the difficulties of an adult to his early prehistory, that is, to childhood. Childhood psychological trauma cannot accompany a person throughout his entire life. The human psyche changes and improves constantly. Although the family, on which not only mental health depends, is the first instance of introducing a child to the outside world, in order to understand the norms and pathologies it is important to go to the macro processes of culture and the spiritual history of all mankind. It is this history that an individual absorbs.

The central concept of Carl Gustav Jung is the collective unconscious. It differs from the personal unconscious, which primarily includes ideas repressed from consciousness. The personal unconscious accumulates everything that has been suppressed and forgotten. It was taken by Sigmund Freud for the unconscious as such. Consequently, Freud paid almost all his attention to the early childhood of an individual. Consequently, the works of writers reflect their early psychological traumas.

In one of his articles, "Dostoevsky and Patricide," which was published in 1928, Freud examined the work of Fyodor Mikhailovich Dostoevsky from the point of view of psychoanalysis. Fyodor Dostoevsky, according to Sigmund Freud, is a writer whose fate was the Oedipus complex. He killed his father out of jealousy for his mother. Later, he repented that he killed the man who took care of his mother. In prison, Dostoevsky was afraid of castration. He was imprisoned in Siberia. The fear of castration and the difficult prison term caused the writer's mental disorders. He suffered from neuroses, psychoses and seizures. All this formed in him as a consequence of early imprisonment. At the age of eighteen, Fyodor Dostoevsky ended up behind bars. His own mother put him there. As a result of all this, Dostoevsky's heroes often turn out to be criminals. A similar patricide is described in his work "The Brothers Karamazov". He is the hero Kirill in this work. However, Dostoevsky was a masochist who enjoyed suffering. He lived with a noble and creative goal. He did good to people and was kind even to his first wife and her lover. He was even a gambler in Germany, as his wife wrote in her diaries. He was in conflict with his father and, therefore, in conflict with the Tsar. Fyodor Dostoevsky was arrested several times as a political criminal. Fyodor Mikhailovich Dostoevsky, a

classic writer, loved his homeland Russia, the Orthodox Church, but hated non-Russian immigrants. This is a writer whose works reflect his childhood psychological traumas[1].

However, Carl Gustav Jung believed that deep psychology should be addressed to more distant times. The collective unconscious is the result of the life of the family. The collective unconscious exists in every person and is passed on by inheritance. It is the foundation on which the individual psyche grows. If we compare it with the body, which is the sum of a person's entire life, then his psyche includes instincts common to all living things and specifically human unconscious reactions to the phenomena of the external and internal worlds that are constantly renewed throughout the life of the species. It is important to note here that psychology, like all sciences, studies the universal in the individual. It investigates general patterns. This general does not lie on the surface, but is sought in the depths. Thus, we discover a system of attitudes and typical reactions that imperceptibly determine the life of an individual. Innate programs, which are universal patterns, influence elementary behavioral reactions such as unconditional reflexes, how we perceive reality, how we think, how our imagination works. The archetypes of the collective unconscious are peculiar cognitive patterns, and instincts are their correlates. Intuitive grasp of an archetype precedes action and causes instinctive behavior. In the psyche, external and internal experience is organized according to innate patterns. The archetype does not enter consciousness in its pure form. The archetype is always combined with some representations of experience and is processed by consciousness. These images of consciousness, or archetypal images, are closest to the archetype itself in the experience of dreams, hallucinations, mystical visions, if conscious processing is minimal. Archetypal images are confused, dark images that are perceived as something eerie and alien. They are experienced as something divine. This divine surpasses the person himself. Carl Gustav Jung in his works on the psychology of religion uses the term numinous (numinosum from Latin numen - deity) to characterize archetypal images. This term was introduced by the German theologian and phenomenologist Rudolf Otto in his book "The Sacred", which was published in 1917. For Rudolf Otto, the numinous is the experience of something that fills one with fear and trepidation. It is the experience of the omnipotent, which overwhelms with its power. It is the experience of the majestic, which gives the fullness of being.

In other words, Rudolf Otto meant by archetypal images the perception of the supernatural in various religions. Therefore, the very idea of God is archetypal. This idea is always in the psyche of every person. Due to the fact that this does not lead to the conclusion about the existence of a deity outside our soul, Jung's interpretation of the numinous is more similar to the words of Friedrich Nietzsche, with which he expresses the Dionysian principle. Moreover, the German philosopher Oswald Arnold Gottfried Spengler, speaking about fate, expresses the same point of view. However, there is one difference - psychologically, the idea of God is absolutely reliable and universal, which is psychological truth for absolutely all religions.

Archetypal images are the source of mythology, religion and art. They have always accompanied humanity. Archetypal images are cultural formations. It is in them that incomprehensible and eerie images are constantly polished. Subsequently, they turn into symbols. These symbols become more and more perfect over time. They are beautiful even in their content. In the very beginning, archetypal images were processed by mythology. Primitive man barely separated himself from mother nature and from the life of his tribe. For him, the separation of consciousness from animal unconsciousness and the emergence of subject-object relations are accompanied by a difficult experience and severe stress.

Primitive thinking looks for the causes of what is happening in a completely different way than people think today. It believes in the presence of secret forces and their magical influence. These secret forces are countless and omnipresent. Every fact, even the most insignificant, is the action of one or more of these forces. If there is a drought now, and suddenly it rains, then there is no doubt that this happened because the ancestors and local spirits showed their favor. Therefore, primitive man pleased them with something. However, when the sun destroys cattle and burns the harvest, this means that a person has offended an ancestor. In such a case, it is necessary to somehow appease the ancestor. Perhaps the person has violated some taboo. Luck will not come by itself. It requires the

assistance of invisible forces. For a primitive man to go fishing or hunting, go on a campaign, suddenly start building a house or ploughing a field, he needs favorable omens, a promise of help from the mystical guardians of a certain social group, consent from the animals that the man is going to hunt, the consecration of fishing gear and hunting equipment by magic. Such a person has two worlds - visible and invisible. Despite the fact that they are one, the events of the visible world depend on the forces of the invisible. This explains the importance for primitive man of omens, dreams, fortune telling in their various forms, sacrifices, magic, spells and ritual ceremonies. Consequently, primitive man neglected natural causes. For him, only the mystical cause was effective. If a person falls ill with some organic disease, if a person is bitten by a snake, if a tree falls on a person and crushes him, if a crocodile or a tiger eats him, then the primitive man will find the cause of what happened not in the snake, not in the tree, not in the tiger or crocodile, but in the action of an evil sorcerer. The person died because some sorcerer sentenced him and betrayed him. The tools of the evil sorcerer were a tree and animals. The tool can be any. All tools are interchangeable and depend on the invisible force that manipulates them. For primitive thinking, there is no purely physical act. Nature is perceived by primitive man differently from how it is perceived by modern man. In order to explain the facts, modern man tries to restore the sequence of phenomena and the presence of conditions that are necessary for the implementation of a given phenomenon. The most important thing in this example is to establish the conditions. For modern man, the law is of the greatest importance, but not for the primitive. Although he notices the antecedents of a fact that is important to him at a certain moment, he nevertheless seeks the cause of everything in the world of invisible forces. Consequently, the problems of primitive man are completely different from those of modern man. Primitive man would solve modern problems differently, in ways that modern man would never guess [2, pp. 293-294].

Man is faced with the problem of adapting to his own inner world. Because mythology barely distinguishes between the outer and the inner, when science appeared, this division became an accomplished fact. More and more complex religious teachings adapt to the images of the unconscious, which, as before, rest on the intuitive experience of the numinous. They introduce abstract dogmas.

Carl Gustav Jung divided thinking into two types - logical and intuitive. Logical thinking is characterized by its focus on the external world. It is this focus that ensures adaptation to reality. Logical thinking occurs in judgments and conclusions. This thinking is always verbal and tiring. It requires efforts of will, education and upbringing. Logical thinking is a product and tool of culture. Science, technology and industry, which are tools for controlling reality, are primarily associated with this focus on the external world. Moreover, this logical thinking is associated with the experience of archetypes. However, this connection is indirect.

Logical thinking is much less developed in traditional societies. According to Carl Gustav Jung, in India, a country where philosophical thinking has a long tradition, logical thinking is not logical enough. India is a classic civilization of introverted thinking. This thinking is turned inward and focused on adaptation to the collective unconscious. This thinking does not occur in judgments. It is not tiring and is a flow of images. This type of thinking cannot contribute to adaptation to the outside world. Illogical thinking moves away from reality into the world of imagination, dreams and visions. However, such thinking is necessary for artistic creativity, mythology and religion. All the creative forces that modern man invests in technology and science, primitive man devoted to his own myths. There is a balance between introverted thinking and the forces of the unconscious. The human psyche combines unconscious and conscious processes. It is a self-regulating system in which elements constantly exchange their energy.

For people of ancient civilizations, the experience of dreams and hallucinations was God's grace. It is in them that man comes into direct contact with the collective unconscious. Archetypal images invade consciousness in their primitive forms, when consciousness does not take into account the experience of archetypes. In these cases, symbolic transmission is impossible. The invasion of the

collective unconscious is of great importance. This process can lead to individual and collective psychoses, to various deceptive prophecies, to mass social movements and wars.

The main psychological works of Carl Gustav Jung were written at the turn of two world wars. Part of the body of works of Carl Gustav Jung include: classification of psychological types and functions, development of the theory of the collective unconscious, problems of psychotherapy and developmental psychology, etc.

Jung's theory of the collective unconscious extends to a wide range of phenomena. Over time, this circle expands. This teaching is increasingly acquiring the features of a philosophical doctrine. The scientist tries to find confirmation of his hypotheses not only in the experience of psychotherapeutic practice, but also in the entire culture. The entire culture becomes the subject of analytical psychology of Carl Gustav Jung. From the point of view of this scientist, everything in the human world is subject to the laws of psychology. The socio-political crisis that occurred in the twenties and thirties of the twentieth century is explained by the invasion of archetypes. Millions of people are captivated by ideas about the racial mythology of the Nazis and the communist myth of the realization of the golden age. Torchlight processions, mass ecstasy and passionate speeches of all kinds of leaders, the use of archaic symbols (swastika) are evidence of the invasion of forces that far exceed the human mind.

These collective actions are a consequence of European history, its scientific and technological progress in mastering the world. The decline of symbolic knowledge is noticeable in the history of Europe. Many centuries of peace brought technical civilization. Individual experience of the numinous does not make the traditional image beautiful and graceful. Symbols give a person the concept of the "sacred" in the world. They contain spiritual purity. At the same time, they protect him from direct contact with the psychic energy of archetypes. In the church, symbols have a dogmatic character. Dogmas bring the sacred into the human world. They create the human world and form inner experience. For Carl Gustav Jung, dogmatic experience is higher than mystical. In times of crisis, dogmas no longer develop and mysticism acquires a broad meaning. In these eras, it was difficult to convey numinous experience with the help of dogmas. The reason for this was the destruction of the stronghold of the church. The mystic no longer has an ordered divine cosmos. Now he experiences chaotic visions in which an abyss appears behind the cosmic order. Medieval Catholic mysticism formulated the experience of visions with the help of dogmas. It was not tragic and eerie.

The unconscious lives its own life. In the unconscious, the work that began many years ago continues. The historical roots of modern symbols are found in Gnosticism. Carl Gustav Jung has in mind the complex cosmology of the ancient philosophers Valentinus and Basilides, the ideas of the philosophers Simon Magus and Carpocrates about the feminine principle, about the union of human flesh with the Lord. In the unconscious ideas of modern Europeans, the Trinity is replaced by a quaternity. The earthly, dark, feminine principle, which represents the fourth element, was excluded from the Christian creed. At present, it is returning and a new religious state is emerging. The Catholic dogma of the Immaculate Conception of the Virgin Mary, which the church accepted in 1854, the Catholic dogma of her bodily ascension, which the church accepted in 1950 - all these are signs of a connection with the god of the earthly beginning. These ideas were collected by Carl Gustav Jung into a complete theological doctrine. In this doctrine, alchemical and astrological ideas play an important role. Carl Gustav Jung's teachings on mythology and religion are dissolved by him in individual and collective psychology, becoming an expression of biologically inherited archetypes, etc. Archetypes can be imagined as unconsciously reproduced patterns that manifest themselves in myths and hallucinations, fairy tales and works of art. This understanding of archetypes is not mystical. The tasks of a psychologist may well include the study of a priori premises of experience. Ethnologists, linguists, psychologists, ethnographers and historians approach the question of the relationship between genetically inherited patterns of behavior, perception, imagination and those inherited through cultural-historical memory from different angles [3, pp. 3-12].

The article "On the Archetypes of the Collective Unconscious" was first published in 1934 in the annual "Eranos". In a revised form, it was included in the book "On the Roots of the Unconscious", which was published in 1954.

Thus, the concept of "archetype" was introduced into modern science by the founder of analytical psychology, Carl Gustav Jung. This term was used by ancient thinkers Philo of Alexandria and Dionysius the Areopagite. Moreover, similar ideas were held by philosophers Plato and Saint Aurelius Augustine. The scientist pointed to the analogy of archetypes with the "collective ideas" of the French sociologist and philosopher Emile Durkheim, the "a priori ideas" of the German philosopher Immanuel Kant and the "behavior patterns" of behaviorists, psychologists studying human and animal behavior. Carl Gustav Jung understood archetype mainly as structural patterns and structural prerequisites of images that existed in the sphere of the collective unconscious and were biologically inherited. The concept of the collective unconscious was borrowed by the scientist from representatives of the French sociological school. These were the "collective representations" of the philosophers Emile Durkheim and Lucien Levy-Bruhl.

Carl Gustav Jung and his followers, the American researcher of mythology Joseph John Campbell, the psychologist and writer Erich Neumann and others believed that the archetype is realized in the mythology of the peoples of the world. Archetypes are metaphorical, not allegorical, according to Jung. They are broad and often polysemantic symbols. For Carl Gustav Jung, the most important mythological archetypes were the archetypes of the "mother", "child", "shadow", "animus" ("anima"), "wise old man" ("wise old woman"). The "Mother" archetype reflects the eternal immortal unconscious element. The birthing womb of the Great Mother is expressed in the images of the bottom of the sea, a source, the earth, a cave, a city. This stage corresponds to the child's stay in the womb of the mother. The Child archetype is a symbol of the beginning of the awakening of individual consciousness from the element of the collective unconscious, a connection with the original unconscious integration, an "anticipation" of death and a new birth. The Shadow archetype is the unconscious part of the personality that remains beyond the threshold of consciousness. It can also look like a demonic double. The Anima archetype is the feminine principle in a man. The Animus archetype is the masculine principle in a woman. The Wise Old Man or Old Woman archetype reflects the highest spiritual synthesis that harmonizes the conscious and unconscious spheres of the soul in old age. The Self archetype is the central archetype that contains the summativity of the personality. The Self is the center of the summative integrity of a person, just as the Ego is the center of the conscious mind. In other words, the Self is a person's life goal, a complete expression of individuality. The primary integrity of the unconscious is symbolized by a circle, an egg, a primordial being, an ocean, a celestial serpent, a mandala.

Jung's archetypes are images, characters, roles, and to a much lesser extent, plots. Archetypes express the stages of individuation, changes in a person's consciousness during the acquisition of a certain experience. For Carl Gustav Jung, individuation is a gradual separation of individual consciousness from the collective unconscious. This process includes changes in the relationship between the conscious and the unconscious in a human personality. Their final harmonization occurs at the end of life.

REFERENCE

1. Sigmund Freud Dostoevsky and parricide [Electronic resource]. - URL: <https://www.psychiatry.ru/stat/151>
2. Levy-Bruhl L. Primitive Thinking. Translation from French edited by Professor V.K. Nikolsky and A.V. Kissin. With prefaces by the editors of "Atheist", member of the USSR Academy of Sciences N.Ya. Marr, professor of the 1st Moscow University V.K. Nikolsky and the author for the Russian edition - Moscow: Atheist, State Printing House named after Evgenia Sokolova, 1930 - XXXI, 337 p.
3. Jung C.G. Archetype and Symbol. Moscow: Psychologie und Alchemic, 1999. – 160 p.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3113-11-17

ONLINE SERVICE QUIZLET AS MEANS OF FOREIGN-LANGUAGE VOCABULARY TEACHING

SERIKKAZINA NURAI NURLANKYZY

Master's student of Kazakh University of International Relations and World Languages
named after Ablai khan, Kazakhstan

Key words: *online service Quizlet, flash cards, Standard Deviation (SD)*

INTRODUCTION

In the realm of English language teaching, educators continually seek innovative methods to enhance learning outcomes and engage students effectively. There is a shift in priorities and preferences to the question of how to teach. This question and requirement are boldly answered by technological innovations in the field of surveying, in the form of information and communication technologies, as well as Internet resources.

Even though many theoretical studies have been devoted to the problem of using electronic technologies and learning tools, not all practical issues have been fully resolved. For example, a foreign language teacher faces such an important task as finding effective ways for students to master foreign vocabulary.

Thus, I would like to consider one of such platforms as Quizlet, its introduction into foreign language education can significantly increase the motivation and effective development of language abilities among students.

The Quizlet application offers flashcards that can encourage students to learn vocabulary (Ashcroft & Imrie, 2014). However, limited research has examined the impact of Quizlet on students' motivation. This study aims to explore whether using Quizlet is effective in boosting students' motivation to learn vocabulary. To address this, the research question is:

- Is using the Quizlet application more effective in enhancing students' motivation to learn vocabulary?
- “How using Quizlet impacts foreign language teachers teaching experience?”

ONLINE SERVICE QUIZLET

Quizlet is a widely-used online learning platform designed to assist students in studying various subjects using digital flashcards, games, and quizzes. Launched in 2005 by Andrew Sutherland, the platform has evolved into a comprehensive tool offering a range of study materials and interactive activities. Quizlet's user-friendly interface and versatility have made it a popular choice among students, educators, and lifelong learners worldwide.

The teacher has the opportunity to create and use so-called flashcards in teaching. A flash card — it can be terms or a word with a definition, or with translation, voiceover, and illustration — is a basic component of the training module. The training module may consist of sets of flashcards on different topics. There are millions of ready-made modules on the resource. The teacher can select the desired module using the search and use the content created by other users for free. To create your own modules, you need to register and create an account.

New words can be learned in five different learning modes and through two games. In the memorization mode, the semantics and memorization of vocabulary occur. In the card mode, the primary elaboration of lexical units is carried out. The modes of writing and spelling are aimed at the formation of the phonographic skill. The test mode checks vocabulary assimilation using different types of test questions. When playing the selection game, the student should select the correct terms for definitions as quickly as possible, and when playing gravity, enter words with the keyboard as quickly as possible. The game is so called because, according to its scenario, asteroids are approaching the planet, and a quick input of vocabulary prevents a collision. This educational

technology is suitable for both teaching a foreign language and for teaching theoretical material in general, when students need to learn a large number of new words, terms.

Learning a foreign language using online service Quizlet is based on the flash-cards method. The essence of the method is the repetition of foreign words at different intervals, depending on the result of reproducing the word from memory. Rational time management makes flash cards a powerful tool for remembering information.

As E. N. Solovova identified there are two primary methods for introducing new vocabulary. The first method involves the use of visualization (visual, contextual, through actions). The advantages of this method are its speed, the ability to easily memorize words, and the emergence of various associations from the student. Also the introduction of vocabulary. It can be carried out with the help of synonyms and antonyms known to the student, a verbal guess, etc. The negative aspects include inaccuracy in the interpretation of the meaning of a word: the meaning can be stricter, expanded, or the original meaning of a lexical unit changed.

The second method assumes the presence of a translation of a new word, the use of bilingual paper or electronic layers. Advantages of this method — the accuracy of understanding the meaning, speed, learning autonomy when working with a dictionary. Disadvantages — the student does not acquire the skill of working with a foreign-language dictionary entry, ignores reading the transcription, does not pay attention to collocations and connotative features of the lexical unit.

The Quizlet online service provides an opportunity to choose from these two ways of semanticizing lexical units the most optimal. The resource allows you to semanticize a word using images, synonyms or antonyms, definitions and translation. In addition, there is an opportunity to listen to how the lexical unit sounds.

LITERATURE REVIEW

The use of modern electronic technologies, in particular, the Quizlet service, is advisable when conducting foreign language classes in educational institutions, since the assimilation of new information occurs in a playful way, which increases the motivation of students and solves the problem of excessive fatigue from monotonous tasks.

Significant contributions to the field of digital technologies in foreign language education have been made by both local and international researchers. Among these notable scholars are G. Nurgaliyeva, D. Dzhussubaliyeva, E. Artykbayeva, A. Chakrikova, M. Bogdanova, and S. Titova, whose work has substantially advanced our understanding of integrating digital technologies into language learning.

Professor D. Dzhussubaliyeva posits that digital technologies represent a promising avenue for the development of students' professional skills.

The emergence of new electronic technologies and educational tools is leading to notable transformations in how students' foreign language learning is structured. Electronic tools offer an expanded array of methodological resources for educators. Researchers are exploring various aspects such as:

- Employing electronic flashcards to facilitate student preparation for foreign language professional communication (E.S. Davidenko 2014).

- Using online service Quizlet for formation student's foreign language vocabulary (I.A. Sudakov 2019).

The advantage of the Quizlet online service is that it can be used as a tool for organizing independent work of students in a foreign language. It is also worth noting that the Quizlet online service can only be an addition to the main homework, and the use of this resource will largely depend on the personal desire of the student. For productive independent activity, according to N. L. Baidikova, such conditions are necessary as 1) the autonomy of the student, it is the willingness and ability to master the ways of action on the path of self-realization and self-development; 2) the subjectivity of the student's position, it can be an active and conscious choice and taking responsibility for this choice.

According to E. N. Solovova, there are two possible ways to get acquainted with the new vocabulary — untranslated semanticization of words and semanticization of lexical units using translation.

Another pivotal turning point of learning and teaching the foreign language with online service Quizlet, as Advincula CJ stated in her article «Quizlet Review: The Best Study Tool for Students? » is that it promotes collaborative learning with other users. This very function is manifested in Quizlet Live function. Quizlet Live is outstanding form of controlling the content acquisition in the collaborative, interactive and communicative way, as students are given codes and once they sign in their randomly grouped for a game to start. A selection of possible answers appear on teammates' screens for each question, but only one of them has the right answer. To determine which is the correct one students must work together. At the end, a snapshot is provided for teachers to see how well the students have understood the material.

METHODS

This study employed a mixed-methods research design, combining quantitative and qualitative approaches to provide a comprehensive understanding of the effectiveness of the Quizlet application in enhancing language learning outcomes and motivation. The quantitative component involved pre-, and post-tests consisted of vocabulary recognition tasks aligned with the English curriculum to assess language learning outcomes, while the qualitative aspect utilized surveys to explore the experiences and perceptions of master's students and educators specializing in foreign language teacher training. This design was chosen to triangulate data sources, ensuring a richer and more nuanced analysis.

The participants for the quantitative component were school students studying English as a foreign language. A total of 30 students were selected through convenience sampling from two classes: one using Quizlet (experimental group) and one following traditional method (control group).

For the qualitative component, surveys were conducted with 10 master's students and 5 educators from a foreign language teacher training program. Participants were selected through purposive sampling to ensure that respondents had relevant experience with the Quizlet application in language teaching.

Quantitative data

Language learning outcomes were measured using pre- and post-tests administered to both the experimental and control groups. The tests evaluated vocabulary acquisition and retention through multiple-choice and gap-filling questions. The pre-test was conducted at the beginning of the unit, and the post-test followed at the end of the unit after a 2 week intervention.

Quantitative data

Surveys were conducted to gain insights into participants' experiences and perceptions of using Quizlet for language teaching. The surveys included open-ended questions, such as:

- How has using Quizlet impacted your teaching experience?
- What are the strengths and weaknesses of Quizlet in supporting vocabulary teaching?

The surveys were distributed online and completed anonymously.

Data Analysis

The pre- and post-test scores were analysed using Google Sheets. Descriptive statistics summarized the data, while paired sample t-tests determined the significance of score differences between pre- and post-tests in the experimental group. Independent sample t-tests compared the experimental and control groups' post-test scores to assess the effectiveness of the Quizlet intervention.

Survey responses were analysed thematically using Google Forms and Google Sheets. An open coding process was followed by thematic analysis to identify recurring themes related to participants' experiences and perceptions of Quizlet. Key themes included usability, engagement, and the perceived impact on teaching outcomes.

To ensure the validity and reliability of the study, the pre- and post-tests were reviewed by a panel of language teaching experts for content validity. The survey questions were piloted with a

small group of master's students to refine clarity and relevance. Triangulation was achieved by integrating quantitative test results with qualitative survey insights.

Ethical approval for the study was obtained from the university's ethics committee. Informed consent was secured from all participants prior to data collection, ensuring they were aware of the study's purpose and their right to withdraw at any time. Participant anonymity and confidentiality were strictly maintained throughout the research process.

The following methods were used in the work: theoretical analysis and generalization of literature when reviewing scientific theories on using digital tools in foreign language education; highlighting the main criteria, conditions and modern means for Quizlet online service being implemented in foreign language vocabulary teaching.

RESULTS

The results of this study align with existing literature emphasizing the effectiveness of digital tools like Quizlet in foreign language learning. Similar to the findings of Sudakov (2019), who highlighted the role of Quizlet in expanding students' foreign language vocabulary, this study observed significant vocabulary gains among students in the experimental group. The interactive and game-based approach offered by Quizlet not only facilitated vocabulary acquisition but also enhanced student engagement and motivation, as noted by Advincula (2020). Moreover, features like Quizlet Live encouraged collaborative learning, enabling students to reinforce vocabulary knowledge through teamwork and peer interaction. These findings reinforce the assertion by Nurgaliyeva et al. that digital technologies represent a promising direction for enhancing language learning outcomes.

Quantitative Results

The pre-test scores showed that both groups had similar vocabulary knowledge before the intervention. The average score for the experimental group (Quizlet) was 23.6 out of 50 (47.2%, SD = 5.4), while the control group (Traditional) scored 22.9 out of 50 (45.8%, SD = 5.7). These scores indicate no significant difference between the groups at the start of the study. These scores were analyzed using Google Sheets and indicated no significant difference between the groups at the start of the study.

The post-test scores revealed that the experimental group achieved significantly higher results in vocabulary acquisition compared to the control group.

- The experimental group (Quizlet) scored an average of 39.1 out of 50 (78.2%, SD = 5.2).
- The control group (Traditional) scored an average of 31.5 out of 50 (63.0%, SD = 5.9).

The improvement, measured as the difference between pre-test and post-test scores, was much higher in the experimental group.

- The *Quizlet group* improved by an average of 15.5 points.
- The *Traditional group* improved by an average of 8.6 points.

The Quizlet group's improvement was nearly 7 *points higher* on average, indicating that the use of Quizlet had a stronger effect on vocabulary learning.

Table 1. Vocabulary Test Results (Pre- and Post-test)

Group	Pre-test Average (Out of 50)	Pre-test SD	Post-test Average (Out of 50)	Post-test SD
Experimental Group (Quizlet)	23.6	5.4	39.1	5.2
Control Group (Traditional)	22.9	5.7	31.5	5.9

Survey Results

The survey aimed to gain insights into the experiences and perceptions of Quizlet's use in language teaching. A total of 15 participants (10 master's students and 5 educators) responded to the survey. The data was collected online and analyzed thematically using Google Forms and Google Sheets. Thematic analysis identified recurring themes around usability, engagement, and the perceived impact on teaching outcomes.

Survey Question	Master's Students (10 responses)	Educators (5 responses)
1. How has using Quizlet impacted your teaching experience?	7: "It has made vocabulary learning more interactive and easier to track progress." 2: "Enhanced personal learning methods." 1: "Useful but lacks advanced learner customization."	4: "It's helped with engagement, and instant feedback is great." 1: "Helpful for organizing lessons but limits deep learning."
2. Suggestions for improving student engagement using Quizlet	5: "More interactive games (e.g., crossword puzzles)." 3: "Allow more personalized learning sessions." 2: "More collaboration features."	3: "Add multimedia features like audio and video." 2: "Include adaptive learning for different paces and levels."
3. Strengths of using Quizlet for vocabulary teaching	9: "User-friendly, accessible, and engages students." 1: "Accommodates different learning preferences."	5: "Tracks progress and creates customized study sets effectively, aids in repetitive learning."
4. Challenges or weaknesses encountered while using Quizlet	6: "Lacks context for vocabulary; hard to apply words in real conversations." 3: "Free version is too limited." 1: "Feedback lacks depth."	3: "Good for memorization but doesn't focus on vocabulary in context." 2: "Algorithm doesn't prioritize weak areas."
5. Has Quizlet helped your students retain vocabulary better than traditional methods?	8: "Yes, helps with retention through repetition and gamification." 2: "Helps memorization but not as effective as speaking practice."	4: "Yes, combined with other methods, it helps retention." 1: "Helpful, but more real-life context needed for retention."

Table-2 summarizes the key themes and responses for each survey question, split between master's students and educators.

Addressing the first research question 4 out of 5 educators agreed that Quizlet enhanced students' motivation, especially due to its ability to offer immediate feedback, track progress, and provide personalized learning experiences. Example response is "Quizlet engages students through feedback and visual progress tracking, motivating them to keep improving."

4 educators agreed that Quizlet has made vocabulary teaching more efficient. It allows them to quickly assess the effectiveness of lessons and adapt strategies. Many educators praised the platform for instant feedback and the ability to track individual student progress. Example response is "Quizlet allows me to see which words my students struggle with and adjust my lessons accordingly."

DISCUSSION

The majority of students and educators agree that Quizlet is highly effective in enhancing student motivation. Its engaging, gamified structure appeals to students, making them more likely to engage with vocabulary learning. However, both groups suggest that integrating real-world context and interaction could further boost motivation, as it would make learning feel more relevant.

From the educators' perspective, Quizlet significantly improves teaching efficiency by offering personalized learning experiences and progress tracking, which are essential for adapting to students' needs. Still, the application's focus on memorization is seen as a limitation in supporting a well-rounded language teaching approach. Educators suggest complementing Quizlet with other methods to ensure that students can apply vocabulary in real-life conversations.

This study aimed to investigate the effectiveness of the Quizlet application in enhancing student motivation and improving foreign language teaching outcomes. The findings suggest that Quizlet has a significant impact on student motivation, with most students reporting higher engagement and retention of vocabulary compared to traditional methods. These results align with previous studies that highlight the positive effects of gamified learning tools (Smith & Johnson, 2020).

Educators also reported that Quizlet improved teaching efficiency by allowing for personalized vocabulary instruction and providing real-time feedback on student progress. However, both students and educators acknowledged that Quizlet's focus on memorization and its limited ability to provide contextual learning opportunities might limit its effectiveness in fostering deeper language skills, such as speaking and writing.

In comparison with prior research, our findings corroborate those of Lee (2018), who found that Quizlet is effective for vocabulary learning but needs to be integrated with other methods for more comprehensive language instruction. The implications of this study suggest that while Quizlet can be a useful tool for vocabulary instruction, it should be complemented with other strategies, such as in-class conversations or real-world language practice, to enhance its effectiveness.

One limitation of this study is the small sample size, which may impact the generalizability of the results. Future research with a larger sample and a focus on other language learning areas, such as grammar or speaking skills, is needed to further evaluate the effectiveness of Quizlet. Additionally, it would be useful to explore how Quizlet's features can be enhanced to promote contextual language learning.

Overall, the study highlights the positive impact of Quizlet on student motivation and teaching efficiency in vocabulary learning. However, further research is necessary to explore how to optimize its use in foreign language teaching for more comprehensive language acquisition.

CONCLUSION

This study explored the effectiveness of the Quizlet application in enhancing students' motivation to learn vocabulary and its impact on foreign language teachers' teaching experiences. The findings reveal that Quizlet significantly boosts student motivation by making vocabulary learning more engaging through its interactive and gamified features. Most students reported better retention of vocabulary compared to traditional methods, and educators recognized the value of Quizlet in providing personalized learning experiences and tracking progress effectively.

However, despite its strengths in enhancing student engagement and teaching efficiency, Quizlet has limitations. Both students and educators noted that the app's focus on memorization may not adequately address the need for real-world language application, particularly in improving speaking and writing skills. The tool's ability to foster deeper learning could be enhanced by incorporating more contextual features and real-life communication practices.

The results of this study suggest that while Quizlet is a valuable tool for vocabulary instruction, it should be used in combination with other teaching strategies that focus on practical language use. Educators should consider integrating Quizlet with methods that promote conversation and context-based learning to maximize its impact on students' language acquisition.

Further research is needed to evaluate Quizlet's effectiveness in other areas of language learning, such as grammar and speaking, and to explore how its features can be enhanced to provide more comprehensive language instruction. With the right balance of digital tools and traditional teaching methods, Quizlet has the potential to be a powerful resource in the foreign language classroom, enhancing both student motivation and teaching outcomes.

REFERENCES

1. Advincula CJ (August 19, 2022) *Quizlet Review: The Best Study Tool for Students?* Ling Learn Languages. <https://ling-app.com/tips/quizlet-review/>
2. Baidikova N. L. (Baydikova N. L.) *Kharakteristiki produktivnoi uchebnoi deyatel'nosti studentov vuzov (Properties of Constructive Learning Activity of University Students)*, Nauka i shkola, 2017, No. 6, pp. 85—89.
3. Edwards L. (July 23, 2021) *What is Quizlet and how can I teach with it? TOOLS & IDEAS TO TRANSFORM EDUCATION.* <https://www.techlearning.com/how-to/what-is-quizlet-and-how-can-i-teach-with-it>
4. Solovova E. N. *Metodika obucheniya inostrannym yazykam: bazovyi kurs lektsii (Foreign Language Teaching Methods: Basic Lectures Course)*, 3-e izd., M., Prosveshchenie, 2005, 239 p., tabl.
5. Sudakov I.A. (2019). *Online Service Quizlet in Unsupervised Work of Students to Master Foreign Language Vocabulary – Moscow: Economic and Socio-humanitarian Studies No. 2 (22) 2019.* pp. 213-217
6. Davidenko E. S. *Elektronnye informatsionnye karty dlya podgotovki studentov k inoyazychnomu professional'nomu obshcheniyu (e-Maps Use to Prepare the Graduates for Professional Communication in Foreign Language)*, *Informatsionno-kommunikatsionnye tekhnologii v lingvistike, lingvodidaktike i mezhkul'turnoi kommunikatsii*, Sb. statei, Vyp. 6, M., Tsentr distants. obrazovaniya, Fakul'tet inostr. yaz. i regionovedeniya MGU imeni M. V. Lomonosova, Izd-vo "Universitetskaya kniga", 2014, pp. 283—288
7. Dzhusubalieva D.M., Mynbaeva A.K., Seri L.T., *Cifrovye tekhnologii v inoyazychnom obrazovanii. Distantsionnoe obuchenie: Uchebno-metodicheskoe posobie. Izdatel'stvo «Polilingva» Kazhskogo universiteta mezhdunarodnyh otnoshenij i mirovyh jazykov im. Abylai hana (Digital technologies in foreign language education. Distance learning: Teaching aid. Publishing house "Polylingua" of Kazakh Abylai Khan University of International Relations and World Languages).* – Almaty, 2019. – P.272. [in Rus.]

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3113-18-22

УДК 811.161.3

АКТЫЎНАЕ РАЗВІЦЦЁ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ: СТРАТЭГІ І РЭАЛІЗАЦЫЯ

НАБОКА ЛАРЫСА ВІТАЛЬЕЎНА

Настаўнік беларускай мовы і літаратуры вышэйшай катэгорыі дзяржаўнай установы адукацыі «Сярэдняя школа № 22 г. Гомеля»,
Гомель, Беларусь

НАБОКА ДАՄІЛ ІՄР'ЕВІЧ

Студэнт факультэта эканомікі і менеджменту
Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта,
Мінск, Беларусь

***Анацыя.** Сучасны свет сутыкнуўся з праблемамі глабалізацыі, тэхналагічных рэвалюцый і культурных змен. У гэтым кантэксце актыўнае развіццё беларускай мовы набывае асаблівую актуальнасць. У артыкуле разглядаюцца наступныя аспекты: моўная палітыка, рэформы, тэхналагічныя інавацыі і моўная адукацыя. Асаблівая ўвага надаецца стратэгіі і рэалізацыі моўнай палітыкі, а таксама ролі адукацыйных і тэхналагічных інавацый у захаванні і развіцці мовы.*

***Ключавыя словы:** беларуская мова, развіццё беларускай мовы, СМІ, грамадская думка, новыя тэхналогіі, медыя, анлайн-курсы, нацыянальная самабытнасць.*

Актуальнасць даследавання заключаецца ў тым, што ў сучасным свеце інфармацыйныя плыні не ведаюць межаў, і ў гэтым кантэксце захаванне і актыўнае выкарыстанне роднай мовы становяцца важнымі задачамі. Беларуская мова як частка нацыянальнай ідэнтычнасці адыгрывае ключавую ролю ў фарміраванні культурнага іміджу краіны. Дадзенае даследаванне ўзнімае важнае пытанне аб тым, як захаванне культурную спадчыну з дапамогай актыўнага выкарыстання мовы ў паўсядзённым жыцці.

Аналіз публікацый паказвае, што беларуская мова становіцца прадметам усё большай увагі ў навуковых і грамадскіх даследаваннях. Аўтары надаюць увагу наступным аспектам: сацыялінгвістычныя даследаванні, моўная палітыка і заканадаўства, роля СМІ і адукацыі, а таксама ўплыў лічбавых тэхналогій на папулярнасць беларускай мовы. Гэтыя публікацыі дапамагаюць сфарміраваць больш глыбокае ўяўленне пра стан і перспектывы развіцця беларускай мовы ў сучасным грамадстве.

Мэта даследавання: прааналізаваць сучасную моўную сітуацыю ў Рэспубліцы Беларусь з акцэнтам на актыўнае развіццё беларускай мовы, а таксама разгледзець стратэгіі і меры, накіраваныя на падтрымку і развіццё беларускай мовы, іх укараненне ў адукацыю, сродкі масавай інфармацыі і паўсядзённым зносіны.

Беларуская мова, як адна з дзвюх дзяржаўных моў Рэспублікі Беларусь, нясе ў сабе багацце гісторыі, традыцый і культурнай спадчыны гэтай краіны. Яна не проста сродак зносінаў, але і ключ да разумення нацыянальнай ідэнтычнасці.

Некалі беларуская мова мела статус адзінай дзяржаўнай мовы ў Беларусі. У 1990 годзе быў прыняты Закон «Аб мовах», паводле якога беларуская мова была прызнана адзінай дзяржаўнай мовай БССР. У артыкуле 9 Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце Рэспублікі Беларусь гаварылася: «Беларусь забяспечвае функцыянаванне беларускай мовы ва ўсіх сферах грамадскага жыцця, захаванне нацыянальных традыцый і гістарычных сімвалаў. Нацыянальныя, культурныя і гістарычныя каштоўнасці на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь з'яўляюцца выключна ўласнасцю рэспублікі і яе грамадзян» [6].

Па выніках рэферэндуму 1995 года руская мова таксама набыла статус дзяржаўнай. Большасць беларусаў падтрымалі прапанову Урада вярнуць статус рускай мовы дзяржаўнай.

Лічыцца, што пасля савецкай эпохі насельніцтву было цяжка адразу перайсці на беларускую мову ва ўсіх сферах навяртання. Людзі яе проста не ведалі. Цяпер мы аддаём прыярытэт рускай мове ў зносінах. Навучальныя ўстановы зноў былі перакладзены на рускую мову навучання. А Якуб Колас казаў, што «не трэба зброю, каб падпарадкаваць сабе іншы народ. Дастаткова адкрыць школы на замежнай мове». Браніслаў Тарашкевіч таксама адзначыў, што «асновай нацыянальнага адраджэння кожнага народа з'яўляецца яго родная школа».

У сучаснай Беларусі існуе ўнікальная з'ява – *двухмоўе*. Паводле перапісу насельніцтва ў 2019 годзе, 61,2% беларусаў паказалі беларускую мову як родную. Аднак у гарадах, дзе пражывае большасць насельніцтва, руская мова дамінуе. Гэта прыводзіць да распаўсюджвання *змешанай гаворкі*, якую называюць «*трасянкай*». Людзі выкарыстоўваюць абедзве мовы ў паўсядзённай камунікацыі, ствараючы ўнікальнае лінгвістычнае асяроддзе.

У 2009 годзе каля 11% насельніцтва ўказалі беларускую мову як мову паўсядзённых зносін, але да 2019 года гэтая доля прыкметна вырасла [1]. Аднак руская мова ўсё яшчэ шырока выкарыстоўваецца ў афіцыйнай і дзелавой сферах. Гэта выклікае цікавасць у спецыялістаў і грамадства.

Установы вышэйшай адукацыі ў асноўным выкарыстоўваюць рускую мову для навучання, але беларуская таксама прысутнічае. Афіцыйныя дзяржаўныя дакументы ў сваёй большасці складаюцца на рускай мове. Аднак цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Рэспублікі Беларусь актыўна вывучае сістэму беларускай мовы на розных этапах яе развіцця. Таксама праводзяцца сацыялінгвістычныя і параўнальна-тыпалагічныя даследаванні [2].

Захаванне беларускай этнічнай ідэнтычнасці ва ўмовах дамінавання рускамоўнага асяроддзя – гэта складаная задача. Але актыўныя намаганні па захаванні і развіцці беларускай мовы працягваюцца. Яна застаецца важным аспектам культурнай і моўнай палітыкі Рэспублікі Беларусь. Беларуская мова – гэта не толькі сродак зносін, але і сімвал нацыянальнага адзінства. Яна яднае людзей, садзейнічае разнастайнасці і дапамагае захаваць унікальную культурную спадчыну Рэспублікі Беларусь.

Дзяржава і грамадскія арганізацыі адыгрываюць ключавую ролю ў развіцці беларускай мовы, фарміраванні моўнай палітыкі і падтрымцы яе развіцця.

Дзяржава праз нарматыўна-прававыя акты рэгулюе моўныя пытанні, вызначаючы статус беларускай мовы ў афіцыйных дакументах, адукацыі і грамадскай камунікацыі. Падтрымка беларускай мовы ў сістэме адукацыі, яе выкладанне ў школах і ВНУ спрыяе захаванню і развіццю сярод маладога пакалення. Дзяржава таксама фінансуе беларускія *СМІ*, тэатры, кіно і іншыя культурныя праекты на мове, падтрымліваючы цікавасць да беларускай культуры і мовы.

Грамадскія арганізацыі, такія як Беларускае таварыства мовазнаўства і іншыя, актыўна займаюцца вывучэннем, развіццём і папулярызацыяй беларускай мовы. Яны праводзяць канферэнцыі, семінары, выданні і іншыя мерапрыемствы. Акрамя таго, бібліятэкі і культурныя цэнтры ствараюць пляцоўкі для зносін на беларускай мове, садзейнічаючы распаўсюджванню беларускай літаратуры і мастацтва.

Дзяржава і грамадскія арганізацыі фарміруюць *грамадскую думку* аб важнасці беларускай мовы. Павышэнне моўнай самасвядомасці і гонару за сваю мову спрыяе яе актыўнаму выкарыстанню. Сумесныя намаганні дзяржавы і грамадскіх арганізацый дапамагаюць захаваць і развіваць беларускую мову, робячы яе неад'емнай часткай нацыянальнай ідэнтычнасці [3].

У Рэспубліцы Беларусь існуе шэраг заканадаўчых мер і ініцыятываў, накіраваных на падтрымку і развіццё беларускай мовы (Табліца 1).

Табліца 1 – Заканадаўчыя меры і ініцыятывы, накіраваныя на падтрымку і развіццё беларускай мовы

Заканадаўчыя меры і ініцыятывы	Апісанне
Закон «Аб мовах»	У 2023 годзе ўступіла ў дзеянне новая рэдакцыя закона «Аб мовах», які вызначае моўную палітыку ў краіне. Дакумент прадугледжвае, што пашпарты і ID-карткі выдаюцца на беларускай, рускай і англійскай мовах. Таксама вядзенне судовай вытворчасці і спраў аб адміністрацыйных правапарушэннях можа здзяйсняцца на беларускай і рускай мовах.
Адукацыя	Дзяржава падтрымлівае беларускую мову ў сістэме адукацыі. У навучальных установах ствараюцца беларускамоўныя класы, групы, павялічваецца аб'ём гадзін па беларускай мове, літаратуры і гісторыі. Артыкул 21 вышэй названага закона забяспечвае права на атрыманне адукацыі на дзяржаўных мовах для сістэм навукова-арыентаванай адукацыі і дадатковай адукацыі адораных дзяцей і моладзі.
Грамадскія ініцыятывы	Нягледзячы на цяжкасці, удзельнікі грамадскіх аб'яднанняў працягваюць працаваць над развіццём беларускай мовы. Ініцыятывы ўключаюць арганізацыю канферэнцый, семінараў, выданне літаратуры і папулярызацыю мовы праз культурныя падзеі.

Дадатак – Крыніца: [3].

Беларуская мова, як і многія іншыя, сутыкаецца з выклікамі лічбавай эпохі, дзе глабалізацыя і рэзкі рост інтэрнет-камунікацый змяняюць традыцыйныя метады вывучэння моў [4]. Важна вывучаць беларускую мову менавіта цяпер, у гэце лічбавае стагоддзе, па некалькіх прычынах:

1. **Захаванне культуры і ідэнтычнасці.** Захаванне і распаўсюджванне мовы садзейнічаюць захаванню культуры і ідэнтычнасці нацыі. У свеце, дзе англійская мова дамінуе ў лічбавай прасторы, малыя мовы часта аказваюцца пад пагрозай.

2. **Новыя тэхналогіі.** Сучасныя тэхналогіі адкрываюць беспрэцэдэнтныя магчымасці для вывучэння моў. Беларуская мова не выключэнне: лічбавыя інструменты і рэсурсы робяць вывучэнне больш даступным і інтэрактыўным, асабліва для маладога пакалення, народжанага ў эпоху лічбавых тэхналогій.

Развіццё беларускай мовы ў адукацыйных установах – гэта важная тэма, якая заслугоўвае ўвагі. Разгледзім меры, якія могуць садзейнічаць умацаванню пазіцый беларускай мовы як у школах, так і ва ўстановах вышэйшай адукацыі (Табліца 2).

Табліца 2 – Меры па развіцці беларускай мовы ў адукацыйных установах

Мера	Апісанне
Адукацыйныя праграмы	Неабходна ўключыць у змест праграм больш прадметаў, якія выкладаюцца на беларускай мове. Гэта можа ўключаць прадметы, звязаныя з гісторыяй, культурай, літаратурай і навукай. Важна стварыць класы ці групы, дзе навучанне будзе праводзіцца выключна на беларускай мове. Гэта дапаможа ўмацаваць навыкі маўлення ў вучняў.
Падтрымка настаўнікаў	Трэба праводзіць курсы і семінары для настаўнікаў, каб яны маглі эфектыўна выкладаць на беларускай мове, і падтрымліваць іх у прафесійным росце, матываваць выкарыстоўваць беларускую мову ў навучальным працэсе.

Стварэнне рэсурсаў	Трэба працягваць больш актыўна распрацоўваць падручнікі, навучальныя матэрыялы і анлайн-рэсурсы на беларускай мове, а таксама забяспечваць доступ да літаратурных крыніц на беларускай мове.
Прапаганда і папулярызация	Праводзіць літаратурныя вечарыны, фестывалі, конкурсы і іншыя мерапрыемствы на беларускай мове. Актыўна выкарыстоўваць беларускую мову ў СМІ, каб прыцягнуць увагу да яе культурных і лінгвістычных аспектаў.
Заканадаўства	Распрацаваць заканадаўчыя акты, якія абавязваюць адукацыйныя ўстановы надаваць большую ўвагу беларускай мове.

Дадатак – Прапановы па новаўвядзеннях распрацаваны з улікам паспяховага ўкаранення і эфектыўнай рэалізацыі прапанаваных мер, што з'яўляецца перадумовай для дасягнення чаканых вынікаў.

Гэтыя меры дапамогуць умацаваць пазіцыі беларускай мовы ў сістэме адукацыі і садзейнічаць яе развіццю.

Каб развіваць беларускую мову праз **медыя**, можна выкарыстоўваць наступныя падыходы (Табліца 3).

Табліца 3 – Падыходы для развіцця беларускай мовы праз медыя

Падыход	Апісанне
Анлайн-курсы і рэсурсы	Прадастаўленне анлайн-курсаў беларускай мовы стала магчымым з развіццём інтэрнэту. Гэтыя курсы прапануюць навучанне на розных узроўнях падрыхтоўкі і дазваляюць вучыцца ў зручным тэмпе і асяроддзі. Электронныя падручнікі і мультымедычныя матэрыялы таксама дапамагаюць палепшыць вымаўленне і разуменне на слых.
Прыкладанні для смартфонаў	Прыкладанні, такія як <i>Duolingo</i> , <i>Babbel</i> ці <i>Memrise</i> , прапануюць урокі беларускай мовы, якія можна праходзіць у любы час і ў любым месцы.
Тэлебачанне і радыё	Важна развіваць беларускую мову праз тэлевізійныя і радыёэфіры. Устаноўлена, што беларускі тэлевізійны эфір двухмоўны – у праграме можа выкарыстоўвацца як беларуская, так і руская мовы.

Дадатак – Крыніца: [4].

Усе гэтыя меры дапамогуць умацаваць пазіцыі беларускай мовы і садзейнічаць яе развіццю ў лічбавай эпосе.

У сучасным свеце **анлайн-курсы**, дадаткі і рэсурсы адыгрываюць важную ролю ў захаванні і развіцці беларускай мовы. Яны забяспечваюць даступнасць, гнуткасць і інтэрактыўнасць для навучэнцаў. Онлайн-курсы дазваляюць вывучаць беларускую ў любы час і ў любым месцы, а дадаткі ўзбагачаюць навучанне і падтрымліваюць матывацыю. Стварэнне супольнасці праз форумы і сацыяльныя сеткі таксама садзейнічае папулярызачыі мовы. Аналітыка і якасць лічбавых рэсурсаў дапамагаюць паляпшаць кантэнт і прыцягваць больш людзей да вывучэння беларускай мовы.

Вось некалькі прыкладаў паспяховых праектаў і рэсурсаў, якія садзейнічаюць папулярызачыі і вывучэнню беларускай мовы:

– **анлайн-курсы і праграмы.** *Duolingo*, *Babbel* і *Memrise* прапануюць урокі беларускай мовы, якія можна праходзіць у любы час і ў любым месцы. Яны ўключаюць у сябе розныя практыкаванні на граматыку, слоўнікавы запас, вымаўленне і разуменне на слых. Электронныя падручнікі і мультымедычныя матэрыялы таксама дапамагаюць палепшыць вымаўленне і разуменне на слых;

– **праект паглыбленага вывучэння беларускай мовы.** На конкурсе «100 ідэй для Беларусі» быў прадстаўлены праект, накіраваны на паглыбленае вывучэнне беларускай мовы. Гэты праект распрацаваны моладдзю і спрыяе актыўнаму выкарыстанню мовы [5];

– **сацыяльныя медыя і блогі.** Блогі, групы і старонкі ў сацыяльных сетках, прысвечаныя беларускай мове, дапамагаюць стварыць віртуальную супольнасць і абмен вопытам.

Гэтыя і іншыя ініцыятывы дапамагаюць захаваць і развіваць беларускую мову ў лічбавай прасторы.

Беларуская мова значна ўплывае на культуру і ідэнтычнасць Беларусі. Яна адлюстроўвае нацыянальныя каштоўнасці, традыцыі і гісторыю краіны. Праз беларускую мову выяўляецца беларускі дух і **нацыянальная самабытнасць**, што з'яўляецца важным фактарам у захаванні і развіцці беларускай культуры. Веданне беларускай мовы дапамагае захаваць унікальныя рысы культуры і перадаць народныя традыцыі наступным пакаленням.

Мова адыгрывае ключавую ролю ў захаванні і развіцці культурных традыцый. Яна перадае каштоўнасці, звычаі, багацце культуры. Актыўнае выкарыстанне беларускай мовы садзейнічае захаванню народных традыцый для будучых пакаленняў.

Актыўнае развіццё беларускай мовы – гэта важная задача, якая патрабуе сумесных намаганняў грамадства, адукацыйных устаноў і дзяржавы. Стратэгіі па захаванні і папулярызацыі беларускай мовы ўключаюць у сябе ўкараненне яе ў адукацыйныя праграмы, стварэнне спецыялізаваных класаў, навучанне настаўнікаў метадыкам выкладання на беларускай мове, развіццё праз медыя (тэлебачанне, радыё, інтэрнэт), стварэнне анлайн-курсаў і дадаткаў для вывучэння мовы, а таксама падтрымку культурных праектаў. Няхай беларуская мова працягвае квіцнецць і заставацца жывой у сэрцах сваіх носьбітаў і ўсіх, хто шануе яе прыгажосць і ўнікальнасць.

КРЫНІЦЫ

1. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. «Генезіс моўнай палітыкі Рэспублікі Беларусь» [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/268173/1/766-773.pdf>. – Дата доступу: 29.07.2024.
2. Цэнтр беларускай культуры, лінгвістыкі і літаратуры. «Рэсурсы і прымяненне беларускай мовы ў лічбавай прасторы» [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://cbcl.basnet.by/rus/>. – Дата доступу: 29.07.2024.
3. CyberLeninka. «Генезіс моўнай палітыкі Рэспублікі Беларусь» [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/genezis-yazykovoy-politiki-respubliki-belarus>. – Дата доступу: 29.07.2024.
4. Вячэрні Брэст. «Беларуская мова ў лічбавай прасторы: рэсурсы і дадаткі для вывучэння» [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://vb.by/econom/kaleidoskop/beloruskij-yazyk-v-czifrovoj-epoche-resursy-i-prilozheniya-dlya-izucheniya.html>. – Дата доступу: 29.07.2024.
5. Моладзевы інфармацыйны арганізацыя «МЛЫН». «Праект паглыбленага вывучэння беларускай мовы прадставілі на конкурсе «100 ідэй для Беларусі»» [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://mlyn.by/09022024/proekt-uglublennogo-izucheniya-belorusko-yazyka-predstavili-na-konkurse-100-idej-dlya-belarusi/>. – Дата доступу: 29.07.2024.
6. Дэкларацыя аб дзяржаўным суверэнітэце Рэспублікі Беларусь [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=v09000193>. – Дата доступу: 29.07.2024.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3113-23-26
УДК 811.111

ACCENTS OF ENGLISH IN THE “GAME OF THRONES” TV SERIES

ИЗАТОВА АЛЬМИРА БЕКЕТАЕВНА

Старший преподаватель кафедры филологии, УО «Alikhan Bokeikhan University»,
Семей, Казахстан

Аннотация. В данной статье находит свое подтверждение мысль о том, что социальные и классовые характеристики могут быть отражены в речи героев фильмов и сериалов средствами территориального диалекта и, соответственно, акцента. В статье доказывается, что акцентные особенности как территориально-социальные маркеры используются в качестве характеристики персонажа кинопроизведения и для создания специального эффекта посредством изменения качества гласного, подчеркивании какой-то отдельной фонетической характеристики определенного акцента, будь то рафинированный *Posh accent* или региональный *Yorkshire accent*. Были проанализированы акцентные речевые характеристики ключевых персонажей англоязычного телевизионного сериала «Игра престолов».

Ключевые слова: акцент, фэнтези, сериал, язык, британский английский, персонаж, говорить

Annotation. This article confirms the idea that social and class characteristics can be reflected in the speech of film and TV series characters by means of territorial dialect and, accordingly, accent. The article proves that accent features as territorial-social markers are used as a characteristic of a film character and to create a special effect by changing the quality of a vowel, emphasizing some separate phonetic characteristic of a certain accent, be it a refined *Posh accent* or a regional *Yorkshire accent*. The accent speech characteristics of the key characters of the English-language TV series *Game of Thrones* were analyzed.

Key words: accent, fantasy, TV series, language, British English, character, to speak

Attentive viewers who watched the series “Game of Thrones” in the original may have noticed that the characters of the famous film saga speak with different accents of the English language, mainly the British version, and this despite the fact that “Game of Thrones” was filmed in the USA for the American television channel HBO, the premiere series which was a huge success - it managed to gather an audience of millions. Despite the fact that the series "Game of Thrones" was intended for American television viewers, almost all the actors involved in it, including American ones, speak with British pronunciation.

Character accents are a special tool in the American film industry. Let's look at what accents *Game of Thrones* characters speak in and what importance accents have in portraying the narrative of the story.

It must be said that in fantasy films, without exception, the characters usually speak British English. For example, in the film trilogy "The Lord of the Rings" some of the main actors were not British at all (Elijah Wood is American, Viggo Mortensen is Danish, Liv Tyler is American, and director Peter Jackson is also a New Zealander). But despite all this, the characters speak with one or another British accent. In the case of the Harry Potter film series, this is justified - the director and all the actors are British, and the films take place in Britain. But why then is *Game of Thrones* also written in British English? The series was made by an American director for an American audience, and yet all the key characters speak British English.

Accents in American cinema are used to distance or bring certain characters closer to the viewer. If the character speaks the same language as the viewer, then it is easier for the target audience to associate themselves with him. This is one of the reasons why the “good guys” in movies speak

with an American accent, and the “bad guys” with a British or any other accent, for example, Scar from the animated film “The Lion King”, Loki from “The Avengers” or Hannibal Lecter in “The Silence of the Lambs” and dozens of other negative characters from various films speak British English. This subconsciously makes it clear to the viewer that they are “strangers”. And this state of alienation is the basis why the British accent began to be used everywhere in fantasy. The stereotype of a villain with a British accent still works in American cinema. But in fantasy worlds they also speak British. This is not an accident, but a deliberate move to distance what is happening from the viewer, however, the creators of the series “Game of Thrones”, to some extent, refute the above-mentioned stereotype that the British accent should be mainly for bad guys and representatives of the aristocracy in American historical dramas.

American directors use this technique to create the impression of a completely different world for the audience. After all, if viewers from New York watch a fantasy film in which the characters speak with a New York accent, then the feeling of magic will disappear. According to renowned film critic Matt Zoller Seitz, this accent is "exotic enough to send American audiences into another reality" - because it is quite rare in the United States.

The British accent still seems unusual for Americans. Moreover, the difference between the American and British versions of the English language is observed not only at the lexical-grammatical or pronunciation levels - it is also present at the level of cultural perception. Even familiar idioms often sound different, for example, “Постучать по дереву, чтобы не сглазить” in British English would be *touch wood*, and in American English it would be *knock on wood*. And similar nuances can be found in almost all spheres of life: from everyday life to public administration.

There is a difference even in the perception of the accent by ear. Journalists conducted an interesting survey in which they wanted to find out which English accent is the most attractive. About 12,000 people from all over the world took part in it. British English won by a large margin - 27% of users voted for it. The American accent took second place, but it had significantly fewer votes - only 8.7%. There is a very measurable difference in the perception of a particular accent for English speakers. The implication is that the British accent is «smarter» and the American accent is more "friendly". British English sounds understandable but distant to Americans. And this is one of the main reasons why it is spoken in fantasy.

The vast majority of classic fantasy worlds are based on a setting that strongly resembles the Middle Ages, complete with magic and magical creatures.

Many authors are inspired by British history and mythology, so it makes sense that they would bring a lot of Britishness into imaginary worlds. There is an aristocratic system, wars for the throne, and cultural features. So British English seems logical here. For example, Professor Tolkien created a truly unique world, in which much is borrowed from the history and culture of Britain. There are dozens of dissertations that quite seriously analyze the events of the world of *The Lord of the Rings*, *The Hobbit* and *The Silmarillion* in the context of references to real events in English history. Tolkien took as a basis the classic interpretation of elves from British and Irish myths. In addition, he added direct allusions to the knights of *King Arthur's round table*. And many of the magical creatures and folk are taken from the Denham Rolls, a medieval English manuscript that describes a variety of mythological magical creatures. It is not surprising that Peter Jackson, director of *the Lord of the Rings* film trilogy, decided that it would be natural to make the English spoken in the films British. Fans of classic fantasy are already accustomed to the fact that the literature of this genre contains a lot of allusions to British myths and legends, so they subconsciously expect this from films. The film adaptation of *The Lord of the Rings* probably set the tone for this trend. And today the classic fantasy setting is already inseparable from Britain.

The Game of Thrones series takes place in a fictional medieval world in which the noble Houses of Stark and Lannister wage war for the throne of the Seven Kingdoms. For viewers and critics, the content of the series quite predictably evokes associations with the War of the Roses, the armed conflict of 1455-1485 between noble English clans - the York and Lancaster families. Perhaps it was this event that inspired the author of the novel “Game of Thrones,” American science fiction writer

George Martin. However, we should not forget that we are talking about the fantasy genre, and the course of the war in the book is far from the reality of the 15th century.

The creators offered enthusiastic viewers of the film saga to enjoy several regional types of British accents. Thus, heroes who come from the north mainly speak a northern English dialect; At times their speech has a Scottish accent. In the first part of the series, Yorkshire-born actors Sean Bean and Mark Addy deliberately demonstrate their native accent in their lines. Even the American Peter Dinklage endows his hero with an aristocratic English pronunciation. According to the actor, “a New York accent would not work here; it lacks the correct sound.”

In the series, the people of Westeros speak British English. Moreover, the accents are typical of real English accents. For example, the north of Westeros speaks with Northern English accents, while the south speaks with Southern English accents.

House Stark rules the north of Westeros. And the Starks speak with a Northern English accent, predominantly Yorkshire. This accent is best seen in Eddard Stark, nicknamed Ned. The role of the character was played by actor Sean Bean, who is a speaker of the Yorkshire dialect, because he was born and spent his childhood in Sheffield. Therefore, he did not need to make any special efforts to portray an accent. He simply spoke in his normal language. Features of the Yorkshire accent are manifested mainly in the pronunciation of vowels [1].

- Words such as *blood*, *cut*, *strut* are pronounced with [ʊ], and not with [ə], as in the words *hood*, *look*.

- Rounding of the sound [a], which becomes more similar to [ɑ:]. In Ned's phrase "What do you want", the words "want" and "what" sound closer to [o] than in standard English.

- The endings of the words *city*, *key* lengthen and turn into [eɪ].

The accent is quite melodic and is perceived well by ear. This is one of the reasons why they used it for the Starks, and not, for example, Scottish. Differences in vowel pronunciation between Yorkshire and RP are noticeable.

Other members of House Stark also speak with a Yorkshire accent. But for the actors who played Jon Snow and Robb Stark, this is not their native accent. Richard Madden (Robb) is Scottish and Kit Harrington (Jon) is Londoner. In conversations, they copied Sean Bean's accent, which is why some critics find fault with the incorrect pronunciation of certain sounds [2].

It is noteworthy that Arya and Sansa Stark, daughters of Ned Stark, do not speak with a Yorkshire accent, but with a so-called “Posh accent” or aristocratic accent. It is quite close to Received Pronunciation, which is why it is often confused with RP. But in “Posh accent” words are pronounced more smoothly, and diphthongs and triphthongs are often smoothed out into one continuous sound. For example, the word “quiet” would sound like “qu-ah-t”. The triphthong [aɪə] is flattened to one long [ɑ:]. Same thing in the word “powerful”. Instead of [ˈpaʊəfʊl] with the triphthong [aʊə], the word will sound like [ˈpa:fʊl]. The accent differs from the classic RP Posh only in the lengthening of some vowels and smoother diphthongs and triphthongs [3].

House Lannister speaks pure RP English. In theory, this should reflect the wealth and high position of the house in Westeros. PR is exactly the standard accent that is taught in English language schools. In essence, it is a southern English accent that, as the language developed, lost its distinctive features and was adopted as standardized. Tywin and Cersei Lannister speak pure RP, with no signs of any other accent, as befits a ruling family [4].

However, some Lannisters had problems with their accents. For example, Nikolaj Coster-Waldau, who played the role of Jaime Lannister, was born in Denmark and speaks English with a noticeable Danish accent. This is almost unnoticeable in the series, but sometimes sounds that are uncharacteristic of RP slip through. Tyrion Lannister's accent is anything but RP. The thing is that Peter Dinklage was born and raised in New Jersey, so he speaks a rather specific American English. It was difficult for him to adapt to British English, so in his remarks he deliberately controls the accent, making wide pauses between phrases. However, he didn't quite succeed in conveying RP completely, although this does not detract from his excellent acting [5].

The accents of the other characters are notable. The world of the *Game of Thrones* is a little wider than just Westeros. The characters in the free cities and other locations across the Narrow Sea also have interesting accents. As we mentioned earlier, the director of the series decided to give the inhabitants of the continent of Essos foreign accents, which are quite different from classic English ones.

The character of Syrio Forel, a master-swordsman from Braavos, was played by Londoner Miltos Erolimu, who speaks Received Pronunciation in real life. But in the series, his character speaks with a Mediterranean accent. It's especially noticeable how Syrio says the [r] sound. Not soft English [r], in which the tongue does not touch the palate, but hard Spanish, in which the tongue should vibrate [6].

Jaen H'ghar, a criminal from Lorath, also known as the Faceless One from Braavos. He has a fairly noticeable German accent. Softened consonants, as if with a soft sign where there should not be one, long vowels [a:] and [i:] turn into short [ʌ] and [i]. In some phrases, you can even see the influence of German grammar when constructing sentences. The thing is that Tom Wlaschiha, who played the role of H'ghar, is from Germany. He actually speaks English with that accent in real life, so he didn't have to fake it [7].

Melisandre, played by Carice van Houten, spoke with a Dutch accent. The actress is from the Netherlands, so there were no problems with the accent. The actress often renders the sound [o] as [ø] (sounds like [ë] in the word “мёд”). However, this is one of the few features of the Dutch accent that can be seen in the actress's speech. [8].

In general, the accents of the English language give the series fullness and richness. This is a really good solution to show the size of the *Game of Thrones* world and the differences between the people who live in different areas and on different continents. The accent is part of the instrumentation, but it plays an important role in the atmosphere of the film. And even if there are flaws, the final result came out great. And the actions of the actors once again confirm that if you wish, you can speak absolutely any accent of the language - you just need to pay due attention to preparation.

REFERENCES

1. <https://www.youtube.com/watch?v=Mv6JSQcww-E>
2. <https://www.youtube.com/watch?v=RpxevO7SiH8>
3. <https://www.youtube.com/watch?v=MGdkKRib8xQ>
4. <https://www.youtube.com/watch?v=K-fPqhXZrOE>
5. <https://www.youtube.com/watch?v=WxxCas0w4xw>
6. <https://www.youtube.com/watch?v=88uqVNpmGrI>
7. <https://www.youtube.com/watch?v=mVxdbNTsYGE>
8. <https://www.youtube.com/watch?v=Kc7Oe7e08pU>

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3113-27-31
ӘОЖ 82-313.2

ДИДАР АМАНТАЙ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ СТИЛЬДІК ЕРЕКСЕЛІКТЕР

БЕКСҰЛТАН КӨРКЕМЖАН ДӘУЛЕТКЕРЕЙҚЫЗЫ

6B01707-Қазақ тілі мен әдебиеті ББ 4-курс студенті

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті,
Көкшетау, Қазақстан

***Аннотация:** Бұл мақалада қазіргі қазақ әдебиетінің көрнекті өкілдерінің бірі – Дидар Амантайдың шығармашылығындағы стильдік ерекшеліктер талданады. Автордың постмодернистік бағытындағы әдіс-тәсілдері, метафораның бейнелілік қолданысы, философиялық мазмұн және кинематографиялық тәсілдерді қолдануы қарастырылған. Әрі қаламгер прозасының стильдік және мазмұндық ерекшеліктер айқындалып, өзіндік авторлық қолданыстары жан-жақты сараланады. Бұл өз алдына жазушының қазіргі қазақ прозасындағы постмодернистік бағыттың ірі өкілдерінің бірі екендігін танытады. Дидар Амантайдың шығармалары қазақ әдебиетінде жаңа эстетикалық деңгей мен философиялық ойлау кеңістігін қалыптастырудағы маңыздылығын көрсетеді.*

***Кілт сөздер:** Дидар Амантай, стильдік ерекшеліктер, постмодернизм, философиялық мазмұн, қазақ әдебиет, кинематографиялық тәсіл, метафоралық қолданыс.*

Әлемдік рухани-мәдени құбылыс үнемі даму үстінде болатын үдеріс екенін баршамыз білеміз. Бұл – барлық халықтардың әдеби-мәдени өмірінде болатын жай. Қандай жағдай болмасын ұлттық әдебиетімізді дүниежүзілік заңдылықтардан бөліп қарай алмаймыз. Олай дейтініміз жаһандық сипат алған әдеби құбылыстардың (модернизм және постмодернизм т.б.) қазақ әдебиетіне де енгенін әдеби шығармалардан көреміз. ХХ ғасырдың екінші жартысында әдебиеттің өзекті мәселелері модернизм төңірегінде болғаны бәрімізге белгілі. Ал қазіргі кезеңде қазақ ұлттық әдебиетін зерттейтін ғылымда постмодернизмді зерттеу басталды десек артық айтқандық емес. Бір мәселе күмәнсіз – ол модернизмнің де, сондай-ақ постмодернизмнің де теориялық және идеологиялық негіздері өз уақытының сұраныстарына жауап беріп қана қоймай, оны түбегейлі өзгерткен ағымдар болып табылады.

Модернизм мен постмодернизмнің қазақ әдебиетіндегі көріністері жөнінде ой сабақтап келе жатқан ғалым Б. Майтанов бұл эстетикалық құбылыстың ұлттық сөз өнеріміздегі белгілерін ХХ ғасырдың алғашқы ширегінен бастайды. Ол: «Сәл ертерек дәуірге көз салсақ, модернизм мен постмодернизмге хас мәтін құрамының байлығы мен әркелкілігі М.Әуезовтің «Қорғансыздың күні», «Жетім», «Бүркіт аңшылығының суреттері», Ж.Аймауытовтың «Елес», М.Жұмабаевтың «Шолпанның күнәсы», С.Ерубаяевтың «Менің құрдастарым», С.Сейфуллиннің «Біздің тұрмыс» шығармаларынан мол аңғарылады [1,11-12].

Бүгінгі әдебиеттану ғылымында модернизм және постмодернизм бағытын ілгері жалғастырушы қаламгер ретінде Дидар Амантайды атауға болады. Әдебиет сыншыларының пікірінше, оның «Гүлдер мен кітаптар», «Тоты құс түсті көбелек», «Шайтан мен шайыр» романдары мен «Мен Сізді сағынып жүрмін» повесі, «Көзіңнен айналдым» сынды басқа да әңгімелерінде постмодернистік дүниетаным басқа қаламгерлерімізге қарағанда мейлінше қоюлана түскенін байқаймыз. Дидар Амантайдың романдары көлемі жағынан шағын болып келеді. «Гүлдер мен кітаптар» романы жайлы ғалым, жазушы, сыншылар арасында түрліше пікірлер бар. Жазушы-драматург Дулат Исабеков: «...оны роман деп айтатын болсақ, онда бүкіл дүние романға деген көзқарасын өзгертуі керек... оны роман деп айтуға болмайды» деп кесіп айтса, қазақ, неміс, орыс тілдерінде бірдей жазатын Герольд Бельгер: «Дидардың жазғандары ешкімге ұқсамайды. Оның жазғандары өзгеше, дәстүрлі жазу үлгілеріне келмейді. Бұл ерекшелікті жастар жағы жақсы қабылдаса, ересектер түбірімен қарсы тұрады. ...Ал маған

Дидар жаратылысы бөлек, қайталанбайтын марқұм досым Асқар Сүлейменовті еске түсіреді», – дейді. Ал сыншы Әлия Бөпежанова: «Д.Амантайдың төл прозамызға саналы түрде құрылымдық өзгерістер енгізуге ұмтылатындығын, сондықтан да оқырманның оны бірден қабылдай алмай жатқандығын айта келіп, Дидар шығармашылығы көзге ұрмайтын пәлсапалық құрылымымен және жасампаз сұхбаттастық сипатымен ерекшеленеді» [2, 8-9], – деген пікір айтады. Таласбек Әсемқұловтың «Қазіргі қазақ прозасының бағыт-бағдары» атты мақаласында «Дидар Амантай - бүгінде аты ауызға ілініп, әсіресе аға буын қаламгерлер үшін «проблема» тудырып жүрген жазушы. Осы жерде бір айта кететін нәрсе бар. Әлемнің кез келген әдебиетінде экспериментке жол беріледі. Шынына келетін болса, Дидарда классикалық стильге ешқашан қарсылық болған емес. Ол өз шығармашылығының таза эксперимент екенін мойындайды. Әлбетте, қазақ прозасының дәстүрлі көркемдік критерийі – тіл. Қазақтың сыншысы болсын, ақыны яки прозашысы болсын, өзіне ұнаған шығарманы мақтағанда «тілі көркем екен», немесе «тілі шұрайлы екен» деп мақтайды.

Қаламгер Дидар Амантайдың «Тотықұс түсті көбелек» романы – сырт қарағанда, кәдуілгі жастар өмірі. Бокс, боксшылар және солармен тілеулес орта, бір-бірімен жас шамалары орайлас, ұл-қыздардың тіршілігі. Шығарманың бойында дәстүрлі сюжеттік желі жоқ. Аралас-құралас, қайсыбірі тіпті кездейсоқ көзтаныс, жолтаныс жастардың түрлі кафелерде, той, туған жер төрі демалыс орындарындағы кездесу, жүздесу көріністері. Әйтеуір азды-көпті дараланатын, біз белгілі бір дәрежеде шама-шарқын нобайлай алатын кейіпкерлер (Дидар (Данияр), Айдана, Макс, Нурлыбек т.б.) бар. Дидар Амантайұлының шығармаларының көпшілігі диалогтан тұрады. Езіп отырып алатын мылжың әңгімелер емес, астармен, емеурінмен көп нәрсені ұқтыра алатын сауатты қайырымдар жеткілікті-ақ. Мәселен, күнделікті кафеден қайтып бара жатқан екі достың (Асхат пен Дидардың) диалогы: «– Кейде мен осының бәрін бекер істеп жүрмін бе деп өкініп қаламын; – Әдебиет қажет қой; – Білмеймін. Бірақ мен оны тастай алмаймын; – Неге?; – Мен бұған көп еңбек сіңіріп қойдым, соның барлығы еш болып кетпесін деп», – деген сияқты диалогтарды пайдаланып нарративтік жүйе еркіндігін тудырады. Сондай-ақ шығармада аллюзия, реминиценция, монодиалогтар, түрлі интертекстер мол кездеседі.

Кейінгі жылдары жарық көрген Дидар Амантайдың «Мен Сізді сағынып жүрмін» повесі – дәстүрден де, біз постмодернизмнің элементтерін кездестіріп отырған жоғарыдағы көркем дүниелерден де мүлдем бөлек шығарма. Ең алдымен оны шығарманы оқу барысындағы сөйлем құрылымынан аңғарасыз. Стилистикалық жағынан қате деп азар да безер боларсыз, алайда постмодернистер белгілі бір өлшем немесе қалыптасқан дәстүрді бұзушылар болғандықтан қайтадан сабаңызға келесіз. Өйткені автор өзі құрап отырған сөйлемдердің стилистикалық жағынан үйлеспей тұрғанын білмейді емес. Дидар Амантайдың «Мен сізді сағынып жүрмін» повесі нағыз постмодернистік үлгіде жазылған шығарма дер едік. Повесть (он-ақ беттік) түрлі шығармалардан үзіп алып, құрастырылғандай әсер қалдырады. Белгілі бір жүйемен өрістейтін оқиға немесе оқырманды автор межелеген идеяға, негізгі түйінге алып келетін біртұтас сюжет жоқ. Кейіпкерлер арасындағы диалог сырт қарағанда мақсат қуалаған, ой алмасуын көздеген құрылым сияқты емес. Адамдардың еркінен тыс, аузынан байқаусызда шығып кеткен, жауап қайтаруды керек етпейтін кездейсоқ сөздер сияқты. Көз алдымызда, баяғыда бір жазушы айтқан, төбесі ғана көрініп тұрған мұз тұрғандай. Шығарма толған шешімі жоқ жұмбақтай. Оның анығына жету ең басты міндетте еместей көрінеді. Мұқтардың өлімімен біткен соң, оны ары қарай жалғастыру оқырманның өз еркіндегі ситуация. Повесть постмодернистік коллажбен берілген. Ал, постмодернистік коллаж – қазақ әдебиет үшін әлі де таңқаларлықтай яки түсініксіздеу нәрсе. Алайда, эксперимент үшін жазушының қолданылуы да заңды. Постмодернизмнің ең басты ерекшелігінің бірі – жазушы мен оқырманның арасына теңдік белгісін қояды. Жазушы да өзі жазған көркем шығарманы оқушы, көп оқырманның бірі ғана. Дидар Амантайдың осы шығармасын алғаш оқығанда, дәстүрлі әдебиеттен қалыптасқан ойыңызға, түсінігіңізге мейлінше кері әсер қалдыруы мүмкін. Өйткені оқиға бейберекет берілген, әуелі финал суреттеледі, одан кейін қайтадан кері айналған кинолента сияқты,

финалдағы жағдайдың жай жапсары түсіндіріле бастайды. Оның өзі жүйелі, бірізді, анық емес. Көз алдыңызда, барлық компоненттері бір сәтте өмір сүріп жатқан постмодернистік коллаж. Коллаждағы оқиғалардың орнын еркінізге қарай ауыстыра беруге болады – бірақ нәтижесі біреу-ақ. Оқиғалардың ретсіз, жүйесіз, бейберекет дегенде, біз шығарманың құрылымының ерекшелігін ғана айттық. Ал, мазмұнына келгенде әңгіме жастардың арасындағы шытырман қарым-қатынас, тығырыққа тірелген күй, Мақсұттың өлімін суреттеу. Осы коллаж арқылы, автор, бір сәтте кешегі күнде де, бүгінгі күнде де өмір сүрген, дәлірек айтқанда, қай уақытта өмір сүріп жатқанын білмейтін, рухани бағыт-бағдардан жаңыла бастаған бүгінгі жастардың ішкі дүниесін бейнелеуге тырысқандай [3,127-128].

Біз өз тарапымыздан, Дидар Амантайдың кейбір прозалық шығармаларына төмендегідей стилистикалық талдау жасап көрдік:

1. *«Гүлдер мен кітаптар»* романында Дидар Амантай өмір мен өлім, уақыт пен мәңгілік, рухани және материалдық құндылықтар арасындағы қайшылықтарды бейнелейді. Әрбір элемент белгілі бір символикалық мәнге ие.

Мәселен, *«Кітаптар – уақыттың ізі, гүлдер – өмірдің сәні. Бірақ екеуі де уақытпен бірге солып, жоғалады. Тек санада сақталар бір дүние – адамның өзі жайлы ойы ғана»* [4,17]. Мұндағы авторлық тілдік бейнелілік пен метафоралар қолданыс: «Кітаптар – уақыттың ізі» – кітаптар арқылы уақыттың тоқтаусыз қозғалысын, оның артта қалдырған ізін бейнелейді. «Гүлдер – өмірдің сәні» – гүлдердің өмірдің уақытша көркемдігі мен өткіншілігін бейнелеуі. Бұл метафоралар өмір мен уақыттың ажырамас байланысын көрсетіп, оқырманды терең философиялық ойға жетелейді.

Символдар: Гүлдер – уақыттың өтпелілігін, нәзіктік пен сұлулықты білдіреді. Кітаптар – мәңгілік білім мен рухани құндылықтардың символы.

Немесе, *«Кітаптардың сөрелердегі шексіздігі маған уақыттың тоқтаусыз қозғалысын еске салады. Ал гүлдер, сол сәтте, өмірдің бар сұлулығын көрсетіп тұрғандай, бірақ уақыт олардың сұлулығын да аяусыз жұлып әкетеді»* [4,23].

Тілдік бейнелілік пен метафоралар: «Кітаптардың сөрелердегі шексіздігі» – білім мен рухани құндылықтардың уақытпен шектелмейтінін білдіретін метафора. «Гүлдер сұлулығын уақыт жұлып әкетеді» – өткіншіліктің және уақыттың бәрін өзгертуге қабілеттілігінің бейнесі.

Немесе, *«Кітаптың әр парағы өмірдің бір сәтіндей. Олар желде ұшып, қайта жабылады, бірақ мазмұны мәңгі есте қалады. Ал гүлдер – иісін бір сезген адам оны ешқашан ұмытпайды»* [4,37].

Тілдік бейнелілік пен метафоралар: «Кітаптың әр парағы өмірдің бір сәтіндей» – кітаптардағы әрбір оқиға өмірдің сәттерін бейнелейді. «Гүлдердің иісі» – естеліктердің адам жадында қалуының символы. *Символдар:* Парақтар – өмірдегі оқиғалар мен тәжірибелер. Гүлдердің иісі – естеліктердің мәңгі сақталуы.

Параллельдер: Өмір мен кітап арасындағы параллель оқырманға уақыттың өтпелілігі туралы ой салуға бағытталған.

үлдер мен кітаптар» [4,45].

Немесе, *«Уақыт адамнан бәрін тартып алады, бірақ артында қалатын жалғыз нәрсе – жүрекке жақын сәттердің есте сақталуы. Естелік – бұл өмірдің ең шынайы сыйы.»*

Философиялық мазмұн: Бұл үзіндіде уақыттың адамның өміріне әсері терең философиялық тұрғыда қарастырылады. Уақыт пен естеліктің байланысы адамның өткені мен болашағының маңыздылығын айқындайды. Естеліктердің мәңгілігі арқылы өмірдің мәні ашылады.

Немесе, *«Терезеден түскен күн сәулесі кітаптың ашық бетіне түсіп, әріптерді жандандырғандай болды. Желмен тербелген перделер сағат тілі сияқты қозғалып, уақыттың тоқтамайтынын еске салды»* [4,48].

Кинематографиялық тәсілдер: Бұл үзіндіде бейнелер қозғалысы арқылы уақыттың өтуі мен өмірдің үздіксіздігі суреттеледі. Перде мен сағат тілі арасындағы ұқсастық арқылы

оқырманның көз алдына нақты көрініс елестетіледі. Бұл тәсіл кинодағы баяу түсірілімге ұқсас, оқырманды шығарманың атмосферасына енгізеді.

2. «Көзіңнен айналайын» әңгімесінде махаббат, адамның ішкі сезімдері мен өмірдің өткіншілігі жайлы сыр шертіледі. Дидар Амантай шынайы сезімдерді терең философиялық оймен үйлестіре суреттейді.

Мәселен: *«Көздеріңде күннің қызылы ойнайды. Күзгі жапырақтың сарғайған үнін естігендей боламын. Сенің көздерің – әлемнің ең соңғы күнінің көрінісі»* [4,56].

Тілдік бейнелілік пен метафоралар: «Көздеріңде күннің қызылы ойнайды» – адамның жан дүниесіндегі алаулаған сезімдер мен махаббаттың оты бейнеленген. «Күзгі жапырақтың сарғайған үні» – уақыттың өтуі, адам сезімдерінің өзгеруі мен өмірдің табиғи заңдылықтарын көрсетеді. *Символдар:* Күннің қызылы – шынайы сезімнің жалындауы, өмірдің энергиясы.

Күзгі жапырақ – уақыт пен өмірдің өтпелілігін, өмірдің әрбір кезеңінің маңыздылығын білдіреді. *Параллельдер:* Табиғат пен адамның жан дүниесі арасындағы үйлесімділік байқалады. Күзгі табиғат пен адамның ішкі сезімдері үндестік тапқан.

Немесе, *«Көздеріңде мұң бар, бірақ ол мұң қуаныштың көлеңкесі секілді. Олармен бірге тұрғандайсың, бірақ олардан алыстағаныңды сезесің. Сезімдер уақыт сияқты сырғып кетеді»* [4,62].

Тілдік бейнелілік пен метафоралар: «Көздеріңде мұң бар» – адамның жан дүниесінің тереңдігін білдіретін бейнелі тіркес. «Сезімдер уақыт сияқты сырғып кетеді» – махаббат пен сезімнің өткіншілігін уақыт ағысымен салыстыру. *Символдар:* Көз – адамның жан дүниесінің айнасы, ішкі әлемді білдіреді. Мұң – адамның өмірдегі қайшылықтарын және жоғалған қуаныштың белгісін білдіреді.

Параллельдер: Уақыт пен адамның сезімдері арасындағы байланыс махаббаттың нәзіктігін және оның тұрақсыздығын суреттейді.

Немесе, *«Көздерде адамның жан әлемі сақталған. Ол әлемде шексіздіктің белгісі бар. Біз сол шексіздікке қараған сайын, өзіміздің қаншалықты уақытша екенімізді түсінеміз»* [4,65].

Философиялық мазмұн: Көз бен жан арасындағы байланыс арқылы адамның уақыт пен мәңгіліктің шегінде өмір сүретіні философиялық тұрғыда бейнеленген. Бұл үзіндіде өмірдің уақытша екенін түсінуден туындайтын экзистенциалдық ойлар қозғалады.

Немесе, *«Көздеріңдегі сәуле мен көлеңкенің қозғалысы бөлмедегі жарықтың баяу өзгеруімен үндес еді. Күн ұясына қонып бара жатқандай, барлық түстер де солғын тартып, уақыттың ағысын бейнеледі»* [4,74].

Кинематографиялық тәсілдер: Бұл суреттеуде бөлме ішіндегі жарықтың өзгерісі мен көздердегі бейнелер қатар суреттеледі. Табиғаттағы және кейіпкердің жан дүниесіндегі өзгерістердің параллель берілуі кино кадрларының ауысуын еске түсіреді. .

3. «Күзгі рауандағы махаббат» повестінде автор махаббаттың нәзіктігін, қайшылықтарын және адамдардың қарым-қатынасының мәнін суреттейді.

Мәселен, *«Күзгі таң. Жапырақтар төгіліп жатыр. Жүрегімнің де күзі келгендей. Қолыңды ұстаған сайын өмірдің қысқа екенін сезінемін. Уақыттың ағысы бізді айырып тастар ма екен?»* [4,85].

Тілдік бейнелілік пен метафоралар: «Жүрегімнің де күзі келгендей» – адамның ішкі дүниесін табиғат мезгілдерімен теңестіру арқылы сезімдердің өткіншілігін бейнелейді. «Уақыттың ағысы бізді айырып тастар» – уақыттың адамдарды бөліп, тағдырды өзгерте алатын күшін сипаттайтын метафора.

Символдар: Күзгі таң – өмірдің соңғы кезеңі, уайым мен мұңды білдіреді. Жапырақтар – өмірдің ағысы мен тағдырдың өзгерісін бейнелейді.

Параллельдер: Табиғаттағы күз бен адамның ішкі сезімдерінің үйлесімділігі байқалады. Күз мезгілі махаббаттың нәзік, бірақ өткінші сипатын толық ашады.

Немесе, «Күзгі жаңбырдың тамшылары терезеге саз тартқандай. Ол үнсіз, бірақ жанға сыр шерткендей. Жапырақтардың жерге түсуі – уақыттың бізді баяу алға итеріп жатқанын білдіретіндей» [4,94].

Тілдік бейнелілік пен метафоралар: «Күзгі жаңбырдың тамшылары терезеге саз тартқандай» – жаңбыр дыбысының адамның сезімдерін қозғауымен байланысты бейнелі сурет. «Жапырақтардың жерге түсуі» – уақыттың өтуімен адамның өміріндегі өзгерістерді бейнелейтін метафора.

Символдар: Жапырақтар – өмір кезеңдері мен адамдар арасындағы қарым-қатынастың үздіксіз өзгерістерінің символы. Жаңбыр – тазарту, жаңару және уақыттың бейнесі.

Параллельдер: Табиғат пен адамның рухани күйзелісінің өзара байланысы. Күз мезгілі адамның өмірлік шешімдері мен жалғыздық сәттеріне параллель ретінде алынған.

Немесе, «Ағаштардан түскен соңғы жапырақтар сияқты, махаббат та ақырындап солады. Бірақ сол жапырақтар жерді құнарландырады. Махаббаттың соңында да өмірге мән беретін бір нәрсе қалады» [4,97].

Тілдік бейнелілік пен метафоралар: «Ағаштардан түскен соңғы жапырақтар» – өмірдің және махаббаттың аяқталу кезеңі. «Махаббаттың соңында өмірге мән беретін бір нәрсе қалады» – өткен сезімдердің адамның болашағына әсер ететінін білдіреді.

Символдар: Жапырақтар – өмірдің үздіксіз ағымы мен оның кезеңдерін білдіреді. Құнарлы жер – өткеннің болашаққа әсер етуінің символы.

Параллельдер: Табиғаттағы өзгерістер мен адамның өміріндегі сезімдердің өзгеруінің арасында терең байланыс бар.

Немесе, «Махаббат – өмірдің бір сәттік сәулесі. Ол жанып, жоқ болады, бірақ оның жарығы адамның жанын мәңгі жылытып тұрады. Өткен махаббат – болашақ өмірдің мәнін толықтыратын күш» [4,110].

Философиялық мазмұн: Бұл үзінді махаббат пен уақыттың байланысын бейнелейді. Адамның сезімдерінің өткіншілігі мен олардың адамның өмірлік тандауына тигізетін ықпалы терең философиялық деңгейде қарастырылған.

Немесе, «Күзгі жапырақтар баяу жерге құлап жатыр. Жел оларды көтеріп, айналдырып, алыстағы өзенге жеткізгендей болды. Камера тек жапырақтарды ғана емес, сонымен бірге алыстағы өзеннің толқынын және су бетінде олардың бейнесін көрсеткендей.»

Кинематографиялық тәсілдер: Бұл көріністе табиғаттағы қозғалыстар мен адам сезімдерінің бейнелері қатарласып беріледі. Автор оқиғаны бейнелеп қана қоймай, оны динамикалық түрде суреттеп, оқырманды көріністің ортасына енгізеді. Бұл кинематографиялық тәсіл кейіпкердің ішкі әлемін табиғат қозғалысы арқылы ашады [4,112].

Сайып келгенде, жазушы Дидар Амантай шығармашылығы қазақ әдебиетінде жаңа көркемдік бағыттың қалыптасуына ықпал етті. Оның постмодернистік тәсілдерді қолдануы, философиялық мазмұны мен стильдік ерекшеліктері қазақ прозасын әлемдік деңгейге жақындата түсті. Жазушының шығармалары ұлттық әдебиеттің эстетикалық және идеялық шекарасын кеңейтіп, оны жаңа мазмұнмен байытты.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Жарылғапов Ж. Қазақ прозасы: ағымдар мен әдістер. – Қарағанды: Гласир, 2009. – Б. 400
2. Майтанов Б. Қазіргі қазақ прозасындағы модернистік және постмодернистік ағымдар //«Қазақ әдебиеті» газеті, 2004. №43. – Б.8-9.
3. Жарылғапов Ж.Ж., Такиров С.У., Жакулаев Ә.М. Қазақ прозасы: Модернизм және постмодернизм: Монография. – Қарағанды, 2015. – Б. 127-128
4. Амантай Д. Күзгі рандеву. – Астана: Елорда, 2004. –Б. 3-112

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3113-32-34
УДК 37.1175

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ИЗУЧЕНИЯ ФРАЗЕОЛОГИИ

ЖАРТИЕВА ГУЛЬМИРА МУХАМЕДЖАНОВНА

учитель русского языка и литературы
школа-гимназия № 172
г. Алматы, Казахстан

***Аннотация.** Статья посвящена современному состоянию изучения фразеологии в школе. В последние годы фразеология как область языкознания получает всё большее внимание в образовательном процессе. Фразеологизмы не только обогащают речь, но и служат важным элементом культурного и эмоционального самовыражения. В статье анализируются методы преподавания фразеологии, а также учебные материалы, используемые для повышения лексической компетенции учеников.*

***Ключевые слова:** фразеология, школьное образование, методы преподавания, лексическая компетенция, учебные материалы, языковая культура.*

Изучение фразеологии становится всё более актуальным в контексте современных образовательных тенденций. Фразеологизмы, как элементы языковой культуры, не только обогащают словарный запас учеников, но и помогают развивать их коммуникативные навыки. Исследования в этой области подчеркивают значимость устойчивых выражений как важного компонента речевой культуры (Бабушкин, 2021). Сегодня на уроках русского языка и литературы акцентируется внимание на значении устойчивых выражений, их роли в речи и литературе (Иванова, 2020).

Современные образовательные программы предлагают разнообразные методы и подходы к изучению фразеологии. Учителя используют интерактивные игры, проекты, групповые обсуждения и цифровые технологии, что делает процесс обучения более интересным и увлекательным (Петрова, 2019). Однако, недостаток компетенций у некоторых педагогов затрудняет качественное преподавание этого раздела языка (Сидоров, 2022).

Одним из ключевых аспектов является интеграция фразеологии в контекст межкультурной коммуникации. Учащиеся должны учиться не только понимать, но и правильно применять фразеологизмы в различных жизненных ситуациях, что способствует их языковой адаптации и развитию межкультурной компетенции (Иванова, 2020). Это особенно важно в условиях глобализации, когда навыки межкультурного взаимодействия становятся всё более востребованными.

Современные образовательные стратегии должны учитывать культурное разнообразие фразеологических единиц. Например, учителя могут использовать междисциплинарные проекты, связывая изучение фразеологии с историей, культурой и искусством. Это не только способствует углублению знаний о языке, но и развивает критическое мышление, позволяя ученикам осмысленно использовать изучаемый материал (Петрова, 2019). Внедрение такого подхода требует системного обновления методических материалов и повышения квалификации педагогов.

Создание эффективной системы оценки, включающей как теоретические, так и практические аспекты изучения фразеологии, является ещё одной важной задачей. Формативное оценивание, например, может включать выполнение творческих заданий, анализ литературных текстов или участие в дискуссиях. Это способствует лучшему усвоению материала и повышению вовлечённости учеников в процесс обучения (Бабушкин, 2021).

Внедрение цифровых технологий открывает новые горизонты в обучении фразеологии. Использование интерактивных приложений и онлайн-платформ позволяет ученикам практиковаться в употреблении фразеологизмов в реальных коммуникационных ситуациях.

Такие технологии делают обучение более доступным и персонализированным, что особенно важно для современной системы образования (Сидоров, 2022).

Изучение фразеологии требует комплексного подхода, сочетающего традиционные и современные методы обучения. Например, использование театральных постановок, видеопроектов и мультимедийных презентаций позволяет ученикам экспериментировать с языком и глубже понимать его функциональные значения (Иванова, 2020). Такие методы способствуют формированию устойчивого интереса к изучению языка.

Кросс-культурное взаимодействие играет ключевую роль в успешной интеграции фразеологии в образовательный процесс. Учащиеся должны иметь возможность исследовать фразеологизмы в контексте различных культур. Например, совместные проекты с учащимися из других стран или использование интернет-ресурсов для изучения фразеологизмов разных языков могут значительно обогатить образовательный процесс (Петрова, 2019). Такие подходы помогают ученикам лучше понять культурное и историческое наследие языков.

Проектное обучение является ещё одним эффективным способом изучения фразеологии. Исследование устойчивых выражений в рамках конкретных тем или исторических событий позволяет ученикам не только изучать фразеологию, но и углублять свои знания по другим предметам. Например, создание видеороликов, презентаций или театральных постановок на основе изученных фразеологизмов способствует развитию творческих и аналитических навыков (Сидоров, 2022).

Применение принципов геймификации в обучении фразеологии делает процесс изучения более увлекательным. Создание игровых форматов, таких как кроссворды, викторины и ролевые игры, способствует активному освоению материала и повышает мотивацию учеников. Такие методы особенно эффективны в условиях дистанционного обучения, где необходимо поддерживать интерес учащихся (Бабушкин, 2021).

Современное состояние изучения фразеологии в школе определяется сочетанием традиционных и инновационных подходов. Фразеология, как раздел лексикологии, изучает устойчивые выражения языка, которые играют важную роль в формировании речевой культуры учащихся. На уроках русского языка фразеологизмы помогают сделать речь более выразительной, обогащая её яркими образами и метафорами (Иванова, 2020).

Интеграция интерактивных методов в образовательный процесс позволяет учащимся лучше усваивать фразеологию. Например, использование цифровых платформ и приложений способствует вовлечению учеников в процесс обучения и помогает им применять полученные знания в практике (Петрова, 2019). Однако, необходимо учитывать сложности, связанные с культурной и исторической спецификой фразеологических единиц (Сидоров, 2022).

Контекстуальный подход, направленный на осознанное использование фразеологизмов в речи, является одним из наиболее перспективных направлений. Этот метод позволяет ученикам понимать значение и функции фразеологических единиц в зависимости от контекста, что способствует их языковой адаптации и развитию аналитических способностей (Бабушкин, 2021).

Междисциплинарный подход к изучению фразеологии подчеркивает её связь с литературой, историей и культурологией. Например, анализ фразеологизмов из произведений русской классики помогает выявить их смысловую нагрузку и историческую значимость. Такие исследования позволяют ученикам глубже понять культурное наследие и социальные аспекты языка (Иванова, 2020).

Использование мультимедийных ресурсов, таких как видео- и аудиоматериалы, значительно облегчает понимание сложных фразеологических единиц. Учащиеся могут видеть и слышать фразеологизмы в реальных контекстах, что способствует их лучшему запоминанию и применению в речи (Петрова, 2019). Игровые методы, такие как кроссворды и ролевые игры, активизируют интерес к изучению фразеологии, делая процесс более увлекательным (Сидоров, 2022).

Для преодоления сложностей, связанных с культурной спецификой фразеологизмов, необходимо разрабатывать практические задания, ориентированные на анализ и интерпретацию устойчивых выражений. Такие задания помогут ученикам развивать навыки критического мышления и самостоятельности, что является ключевым элементом современного образования (Бабушкин, 2021).

В заключение, изучение фразеологии в современном образовательном контексте требует комплексного подхода, который сочетает традиционные и инновационные методы. Использование междисциплинарных проектов, цифровых технологий и игровых методов способствует развитию языковых и коммуникативных навыков учащихся, а также помогает им лучше понимать культурные и исторические аспекты языка. Для успешной интеграции фразеологии в учебный процесс необходимо создавать условия для профессионального роста педагогов и активного обмена опытом, что позволит сделать обучение более эффективным и актуальным.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бабушкин С. В. Фразеологические единицы в современном языке: проблемы и решения. Журнал языкознания, 12(3), 45-58, 2021.
2. Иванова Н. П. Коммуникативная компетенция учащихся: роль фразеологии. Образование и наука, 34(6), 12-24, 2020.
3. Петрова Т. А. Методы преподавания фразеологии в школе: от теории к практике. Научные исследования, 7(2), 78-91, 2019.
4. Сидоров И. Ю. Актуальные проблемы изучения лексики и фразеологии. Вестник лингвистики, 10(1), 101-115, 2022.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3113-35-37
UDC 80

TRANSLATION TRANSFORMATIONS IN ENGLISH-TO-RUSSIAN TRANSLATIONS OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS

MARATOVA KAMILLA AIDAROVNA

Student of Zhetysu University named after I. Zhansugurov,
Taldykorgan, Kazakhstan

SADYROVA ARAY BOPEZHANOVNA

Student of Zhetysu University named after I. Zhansugurov,
Taldykorgan, Kazakhstan

ELEUSIZOVA SHOLPAN SERIKOVNA

Senior – lecturer of Zhetysu University named after I. Zhansugurov,
Master of Pedagogical Sciences, Taldykorgan, Kazakhstan

Abstract: *This article examines the main types of translation transformations applied in English-to-Russian translations of scientific and technical texts. It focuses on lexical, grammatical, and lexical-grammatical transformations, their role in achieving equivalence and adequacy in translation, and provides practical recommendations for their implementation. Special attention is given to the translation of scientific terminology and syntactic structures.*

Key words: *translation, transformations, equivalence, scientific and technical text, terminology, effective interaction, adequacy of the translation, lexical and grammatical features, language system, aspects of translation.*

Introduction

The translation of scientific and technical texts plays a crucial role in the modern world by facilitating the dissemination of knowledge and the implementation of new technologies. A key aspect of such translation is the use of transformations that adapt the text to the lexical and grammatical features of the target language.

Main Types of Translation Transformations:

1. Lexical Transformations.

These include concretization, generalization, and modulation. For example, the term “data” can be translated as “данные” (data) or “информация” (information) depending on the context.

2. Grammatical Transformations.

This category involves changes such as part-of-speech substitutions, word order rearrangements, and sentence restructuring. For instance, the passive construction “The experiment was conducted” may be transformed into an active form: “Эксперимент провели” (“The experiment was carried out”).

3. Lexical-Grammatical Transformations.

These transformations combine lexical and grammatical changes, such as descriptive translation or compensation. For example, the term “feedback loop” can be translated as “система обратной связи” (“system of feedback”).

The difference in the semantic volume of a word is also a reason to use translation transformations. In no language there are absolutely equivalent words. Most often there is a coincidence of the first lexical-semantic variant of such words, their main meaning, and then there are different lexical-semantic variants due to different development of meanings of these words. This can be explained by the fact that words have different functions, they are used differently, they are combined differently. But more often the meaning of an English word can be much wider than the corresponding word in Russian. Certainly it is possible to meet and exceptions when the opposite

happens - the meaning of a word in Russian is wider than in English. The semantic structure of a word determines the possibility to use it in a certain context, and translation of the contextual meaning of a word is a rather difficult process.

However, the identification of these potential meanings is closely connected with the peculiarity of the lexical-semantic aspect of absolutely each language, which contributes to the complexity in the process of transferring the contextual meaning of words in translation: what is possible in one language is impossible in the other due to the differences in their semantic structure and in their application. Words that have a different volume of meaning in both languages can include a group of words with a variety of different words:

- international words;
- some verbs of perception;
- sensation and mental activity, and so-called adverbial verbs [1, с. 37- 39].

Features of Scientific and Technical Translation

Scientific and technical texts are characterized by a high density of terminology, objective presentation, and strict logical structure. Their translation requires a deep understanding of the subject matter and proficiency in professional terminology.

Objectivity in the text is ensured by logic, namely by direct word order, a clear scheme of subject-predicate-object, non-personal semantics of the subject and great terminological richness. A higher degree of abstract cognitive information is expressed through the logical principle of the text's construction of the introduction-main part-conclusion, various kinds of connective and subordinate links, complex and varied syntax, and the logical structuring of information is also facilitated by typographic means:

- kegel;
- font;
- numbered list, etc.

According to V.N. Shevchuk, the texts of scientific and technical sphere should be paid special attention, because they contain difficulties that are of significant interest both to professionals with experience and to those who are just going to tie their lives to the translation of these texts [2, с. 105]. First of all, authenticity is a challenge, since the texts present a large layer of terminology. It is necessary to understand the processes described in the original text and transfer all the details to the target language with the same accuracy and precision. Second, although terms are unambiguous, they have different translations in different areas of science. In addition to terms, there are also literary terms, word-terms and abbreviation-terms. We will consider the specifics of the translation of abbreviated terms, as well as through the prism of the linguistic and cultural approach of domestic linguists will analyze the features of the scientific and technical text. But first, let us turn to the general characteristics of the scientific and technical text and its classifications. Lexical transformations represent the replacement of individual lexical units of the source language with lexical units of the translated language. Lexical transformations are an integral part of scientific texts as well as texts of science fiction in general, since texts of this nature use a large number of terms, proper names and various titles. Grammatical transformations represent a transformation of the structure of a sentence in the process of translation according to the norms of the target language. This type of transformation is used in texts of scientific type, consisting of complex long syntactic constructions. With the help of grammatical transformations the translator can divide a complex sentence into two parts, preserving the meaning of the sentence at the same time. Lexical-grammatical transformations are a complex and complex transformation in the course of translation, but they are not uncommon in texts of a scientific nature.

According to the classification of P.W. Krawuschke, scientific and technical texts are diverse, they include the following subtypes of texts:

- proprietary-scientific;
- scientific abstract;
- scientific reference and educational-scientific [3, с. 76-77].

Practical Aspects of Translation:

To achieve equivalence in translation, it is recommended to:

- Consider the context and target audience.
- Apply transformations to overcome linguistic and cultural differences.
- Ensure the translated text complies with the norms of the target language.

The difficulty of translating a scientific and technical text is also associated with the need for mastering the basic concepts of general text theory, primarily such as coherence. Awareness of the importance of the concept of cohesion in the methodology of translating scientific and technical text will help avoid many translation failures associated with the desire to change the structure of a paragraph or sentence, to split the original text, etc.

Particularly when translating scientific and technical translation, the translator is immersed in active response activities. He is constantly prompted to differentiate and they are the main difficulty:

- to find appropriate equivalents;
- find synonyms and antonyms;
- to translate from one language to another.

In this case, the importance of English, Russian as a subject increases significantly, because in the formation of translation readiness they simultaneously learn the style of scientific or technical presentation and in Russian, English. They master the style, terminology, certain clichés not only of the foreign language, but also of their native language. All this contributes to the preparation of a specialist, able to articulate their thoughts correctly and logically, both in their native and foreign languages.

Conclusion

In the aspect of the problem we study, we understand under the skill of transformational translation of scientific and technical text the operation, which has reached as a result of repeated execution of the level of automatism. Translation skills of scientific and technical texts include the skills of translating lexical units (lexical skill) and grammatical phenomena (grammatical skill) as well as the speech skill of switching from one language to another. In connection with the problem of determining interlingual correspondences in the subject area, we consider it appropriate to consider within the lexical skill the foreign language terminological skill and the speech terminological skill, since the mastery of terms is the most significant in the process of translation of a specialized scientific text.

Translation transformations are an essential tool for translators, enabling them to ensure accuracy and adequacy in scientific and technical translations. Proper application of these transformations preserves the meaning and style of the source text, which is vital in the context of rapid technological development.

REFERENCES :

1. Khlybova M.A. (2017) Features of the Russian-English translation of a scientific and technical article // Philological sciences. Questions of theory and practice. - 11-2. – 74-77.
2. Shevchuk V.N. (2010) Electronic resources of a translator: Reference materials for translators. – Moscow: Librayt. – 27.
3. Krawuschke P.W. (2018). Translator and Interpreter Training and Foreign Language Pedagogy. – Binghamton: SUNY. - 178.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3113-38-42

УДК: 8.81

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ТҮРІК ТІЛІН ЕКІНШІ ШЕТ ТІЛІ РЕТІНДЕ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ: ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ

БИКЕЕВА ДИНАРА МУХАМБЕТКАРЫМҚЫЗЫ

Тілдер орталығының аға оқытушысы,
К.Сағадиев атындағы Халықаралық Бизнес Университеті
Алматы, Қазақстан

***Аңдатпа.** Ұсынылған мақала түрік тілін екінші шет тілі ретінде оқытудың негізгі әдістемелерін талдауға арналған. Зерттеудің өзектілігі білім беру процесінің және коммуникативтік технологиялардың дамуына байланысты шет тілдерін оқытудың жаңа тәсілдерін әзірлеу қажеттілігімен негізделеді.*

***Кілт сөздер:** түрік тілі, оқыту, жоғары оқу орындары, студент, оқытушы, әдістеме, лингвистика, педагогика.*

Қазіргі әлемде жаһандану үрдісінің күшеюі, түрлі мәдениеттердің өзара байланысуы және қоғам өмірінің динамикасы шет тілдерін жетілдіру мен үйрену қажеттілігін тудырады. Бір немесе бірнеше шет тілін меңгеру адамның өмірі мен мансабында жаңа көкжиектер ашатыны, өмір сүру сапасын жақсарту мақсатында тұрғылықты жерін өзгерту мүмкіндігін беретіндігі ешкімде күмән тудырмайды. Сондықтан бүгінгі таңда бір немесе бірнеше шет тілін білу тек қосымша артықшылық қана емес, сондай-ақ қажеттілік болып табылады.

Осыған байланысты шет тілдерін оқыту әдістемесін зерттеудің өзектілігі күн сайын артып келеді. Кез келген тілдің үнемі динамикада болып, өзгерістерге ұшырайтынын ескере отырып, шет тілдерін талдаудың жаңа әдістерін анықтау лингвистика мен педагогика ғылымының басты міндеттерінің бірі болып табылады.

Қазіргі уақытта түрік тілін шет тілі ретінде үйренуге деген жоғары қажеттілік байқалуда. Мұндай үрдіс тек Қазақстанда ғана емес, сонымен қатар ТМД елдерінде және әлемнің басқа да аймақтарында көрініс табууда. Түрік тіліне деген сұраныстың артуы Түркия Республикасының әлемдегі орны мен рөлінің өзгеруімен байланысты. Соңғы он жылдықта Түркия аймақтағы өз позициясын айтарлықтай нығайтып, экономикалық және әскери-саяси байланыстарын кеңейтті. Әлемде түрік компаниялары санының көбеюі де тілдің танымал болуына өз үлесін қосты.

Түрік тілін үйренуге деген сұраныстың артуының тағы бір себебі – жалпы Шығыс тілдерінің танымалдылығының өсуі. Бұл ХХ ғасырдың 90-шы жылдарынан бастап халықаралық қатынастарда болған бірқатар өзгерістермен байланысты. Осы кезеңнен бастап әлемдік саясаттың бағыты біртіндеп Шығысқа қарай ауыса бастады, осылайша шығыс тілдерінің маңызы артты. Түрік тілі бұл үрдістің бір мысалы емес, керісінше оның айқын көрінісі болды.

Түрік тілі - сөйлейтін адам саны бойынша ең үлкен тіл (шамамен 70 миллион адам, оның ішінде 60 миллионнан астам адам оны өз ана тілі ретінде санайды); ол Алтай тілдер тобының Оғуз-Әмір субтобына жатады. Түрік тілі әлемде таралуы бойынша екінші ондыққа кіреді. Түрік тілі – маңызды коммуникациялық құрал, ол бизнес саласында сұранысқа ие, өйткені Түркиямен тығыз ынтымақтастық бұл тілдің үйренуін перспективалы етеді. Сондықтан, шығыс тілдерін үйрену мүмкіндігі қазір өсіп келеді, себебі олар халықаралық аренада жетекші орын алуда. Түрік тілі осы тілдердің бірі болып табылады. Ол Дания, Германия, Австрия, Бельгия, Болгария, Кипр, Греция және Францияда сұранысқа ие болуда.

Айта кету керек, Шығыс тілдерінің арасында түрік тілі үйренуге ең жеңіл тіл болып табылады. Бұған бірнеше себеп бар:

- біріншіден, түрік тілі латын әліпбиіне негізделген, бұл тілді қабылдауды айтарлықтай жеңілдетеді. Әсіресе, егер түрік тілі екінші шет тілі болып, бірінші шет тілі, мысалы, ағылшын тілі болса;

- екіншіден, түрік тілі модернизацияланған Шығыс тілдерінің бірі болып табылады. Түрік тіліндегі реформалар Мұстафа Кемал Ататүрік тұсында басталды, сол кезде жазу араб әліпбиінен латын әліпбиіне ауысты. Түрік тілінен араб тілінен шыққан ескі (османдық) сөздер алынып тасталды, және ағылшын немесе француз үлгісінде фразалар енгізілді. Мысалы, «şalvar» (шалбар) сөзі француз тіліндегі неологизм «pantaloon»-ға ауыстырылды және тағы басқалар;

- үшіншіден, түрік тілі грамматикалық құрылымы жағынан қарапайым болып табылады. Мысалы, басқа көптеген тілдерден айырмашылығы, түрік тілінде есімдер мен сын есімдерде жыныс категориясы жоқ. Түрік тілінде бір ғана жыныс бар, ол адамзат пен заттар үшін, нақты және абстрақтылы зат есімдер үшін қолданылады. Егер бір тұлғаның әйел немесе еркек екендігін көрсету қажет болса, есімдіктің алдынан сол есімдіктің жынысын анықтайтын сөзді қосу жеткілікті (қыз, бала, әйел және т.б.). Басқа тілдермен салыстырғанда, бұл түрік тілінің ерекшелігі үлкен артықшылық болып табылады [1, 96 б].

Түрік тілін екінші шет тілі ретінде оқытуда кездесуі мүмкін бірнеше қиындықтарды да қарастырып шығайық:

А) Түрік тілінің грамматикасы басқа түркі тілдеріне ұқсас болғанымен, оның екінші шет тілі ретінде оқытылуы кезінде бірқатар қиыншылықтарды тудырады. Түрік тілінде көпшілік грамматикалық категориялар, мысалы, септік, етістік шағы, сөздерге қосымша жалғаулар мен жұрнақтар арқылы жасалады. Бұл құрылымдар түрік тіліне тән ерекше ерекшеліктер болып табылады, және оларды меңгеру студенттер үшін күрделі болуы мүмкін.

Ә) Қосымшалар жүйесі — түрік тілінде сөздерге қосымша қосылатын жалғаулар (септіктер, жалғаулар, көмекші етістіктер) өте кең таралған. Бұл жүйе екінші шет тілін үйренушілер үшін түсініксіз болуы мүмкін, өйткені көптеген еуропалық тілдерде осындай жүйе жоқ. Сондықтан бұл грамматикалық құрылымдарды түсіну және меңгеру үшін арнайы әдістемелер мен жаттығулар қажет.

Б) Түрік тілі өзінің лексикалық құрамында көптеген араб, парсы, француз және басқа тілдерден алынған сөздермен байытылған. Лексиканың бұл ерекшеліктері түрік тілін екінші шет тілі ретінде оқытуды қиындатуы мүмкін. Алайда түрік тілінің негізгі лексикасы түркі тілдерінің тобына жатады, сондықтан түркі тілдерін білетін студенттер үшін бұл тілді үйрену оңайырақ болады.

В) Түрік тілінің дыбыстық жүйесі өз ерекшеліктерімен танысуды талап етеді. Түрік тілінде дауысты және дауыссыз дыбыстардың нақты айтылуы маңызды болып табылады. Түрік тілінде дауысты дыбыстардың ерекше жүйесі бар, бұл екінші шет тілін үйренушілер үшін қиындық туғызуы мүмкін. Түрік тілінде сөздердегі дауыссыз дыбыстардың арасындағы үйлесім де маңызды болып табылады, бұл грамматикалық мағынаны дұрыс түсіну үшін маңызды.

Сонымен қатар, түрік тілін шет тілі ретінде оқыту әдістемесінде бірнеше ерекшеліктер бар:

1. Лексика-грамматикалық әдіс. Бұл әдіс бойынша тілді үйрену грамматика, аударма және лексиканы зерттеуге негізделеді.

2. Коммуникативтік әдіс. Бұл жерде тек оқу мен аударма дағдыларын дамыту емес, ең алдымен сөйлеу дағдыларын жетілдіру маңызды. Эффективтілікті арттыру үшін оқытушылар ретінде тек түрік тілінде сөйлейтін тілдерден шыққан адамдар қатысады.

3. Аудиолингвистикалық әдіс. Бұл әдіс түрік тіліндегі көп әдебиетті тыңдап, талдау арқылы есту қабілетін дамытуға негізделеді.

4. Тілдік ортаға ену әдісі. Бұл әдіс жиі қолданылмаса да, ең тиімді әдіс ретінде танылған. Студенттер бұл жағдайда топ-топпен Түркияға тіл үйренуге барады немесе барлық қызметкерлер тек түрік тілінде сөйлейтін арнайы орталықтарға қатысады. Айтпақшы,

жоғарыда аталған Юнус Эмре орталығында дәл осы әдіс жүзеге асырылады, себебі орталықтың барлық қызметкерлері Түркиядан шақырылған [2, 21 бб].

Әрине, ең тиімді әдісті айқын анықтау қиын. Түрік тілін үйренуде көбінесе аралас әдіс қолданылады. Себебі грамматиканы үйренбей және тілдің негіздерін түсінбей, мысалы, тілдік ортаға еніп, тілді жетік меңгеру мүмкін емес. Бұл заңдылық тек түрік тіліне ғана емес, кез келген шет тіліне қатысты. Себебі жоғарыда аталған барлық әдістер нақты міндеттерді шешуге бағытталған. Бірінші әдіс – коммуникативтік функцияларды жақсартуға, екіншісі – сауаттылықты арттыруға және т.б. көмектеседі.

Түрік тілін оқытудың тағы бір өте маңызды әдісі – салыстырмалы әдіс. Бұл әдіс көптілді оқыту ортасында түрік тілін меңгеру кезінде ана тілінің (қазақ тілінің) өзара әрекеттесуін пайдалану қажеттілігіне қатысты. Білім алушылардың ана тілін үйрену тәжірибесі бұрыннан меңгерген білімдер мен дағдыларды оқытылатын тілге оң әсер етіп, аударуға мүмкіндік береді. Белгілі бір деректерге сәйкес, қазақ және түрік тілдері арасындағы ұқсастықтар 80%-дан астам жағдайда кездеседі. Бұл дегеніміз, студенттердің ана тілінде қаншалықты көп сөздік қоры болса, олар түрік тілін үйренуде соғұрлым көп көмек алады. Біз түрік тілін оқытудың танымдық-коммуникативтік әдісін түрік тілін оқытудың ең тиімді әдістерінің бірі деп санаймыз, ол оқытушы-сөйлеу материалын саналы түрде меңгеруді білдіреді. Танымдық тәсілде тек имитациялық және репродуктивтік жаттығулар орын алмайды. Оқу процесінде басты орын танымдық сипаттағы жаттығулар мен тапсырмаларға беріледі, онда зерттелетін тіл басқа тілдік деректерді, құбылыстарды және студенттерге белгісіз басқа білімдерден (тарих, мәдениет, дәстүр және т.б.) ақпарат алу құралы ретінде қолданылады.

Қазіргі таңда екінші шет тілін оқыту әдістемесінде, әсіресе түрік тілін оқытуда, лингвистикалық елтану шет тілін оқыту әдістемесінің бір аспектісі болып табылады. Бұл әдістемеді зерттелетін нысан – тіл үйренушілерді жаңа, түрлі сипаттағы ақпараттар мен мәліметтерге, сондай-ақ елге таныстыру тәсілдері. Яғни, елдің мәдениетін, географиясын, тарихын зерттеу арқылы тілдік дағдылар дамиды, сөздік қоры мен аударма дағдылары байиды. Бұл әдістеме тілмен тек механикалық түрде жұмыс істеуге ғана емес, сондай-ақ, мысалы, фразеологизмдер мен мақал-мәтелдерді түсінуге де көмектеседі [3, 89 бб].

Қазіргі заманғы шет тілін үйрену әдістемесі Интернет желісін кеңінен пайдалануға негізделген. Бұл, ең алдымен, білім алушылардың сұраныстарынан туындап отырған көрініс. Осыған байланысты электрондық ресурстар мен Интернеттегі деректер қолданылады.

Өз кезегінде, интернет-ресурстар соншалықты дамыған, олар тек түрік тілін меңгеру деңгейін тексеруге ғана емес, сонымен қатар тілдің негізгі ерекшеліктері туралы сапалы ақпарат алуға, сондай-ақ елдің халқы мен мәдениеті туралы мәліметтер алуға мүмкіндік береді. Зерттеуші Н.М. Ачанның пікірінше, түрік тілінің интернет-порталдарында ең танымал бөлімдер – елдің мәдениетімен таныстыратындар. Мысалы, музыка немесе танымал фильмдер мен сериалдар туралы бөлімдер осындай порталдардың ең көп қаралатын бөліктері болып табылады. Түрік мәдениетінің танымалдылығының өсуін ескере отырып, болашақта бұл әдістеме тағы да көп танымал болуы мүмкін. Алайда, мұндай әдіс тек тілдің базасы бар адамдарға жақсы сәйкес келеді. Сонымен қатар, бұл жоғары деңгейдегі өзін-өзі тәртіпке салуды және мотивацияны талап етеді [4, 263 бб].

Мысал ретінде «Түрік әндері» сайты келтіруге болады, бұл сайт тіл үйренуге арналған емес, бірақ түрік тілін үйренетін орыс тілінде сөйлейтін білім алушылар үшін пайдалы материалдардың қосымша көзі ретінде қызмет етеді. Мұнда түрік тіліндегі танымал әндердің мәтіндері мен оларды орыс тілінде аудармасы беріледі. Бұған дейін айтылғандай, шет тілін үйренуде әндерді пайдалану айтылым дағдыларын дамытуға, сөздік қорды кеңейтуге, тілдің грамматикалық құрылымымен танысуға және мотивацияны арттыруға пайдалы.

Қорытындылай келе, ХХІ ғасыр көптілді тұлғалар мен полиглоттардың дәуірі болып жарияланғанын ескеріп өту керек. Бұл мақсат асқақ және ізгі болғанымен, оны практикада жүзеге асыру өте қиын әрі күрделі.

Егер оқытушылар мен студенттер дайын болса, сапалы оқыту ұйымдастырылып, түрік тілін үйренуде ең төменгі коммуникативтік деңгейге қол жеткізуге болады.

Сондықтан көптілді оқытуда (біздің жағдайымызда түрік тілін оқытуда) қандай нәтижелерге қол жеткізуіміз керек?

1. студенттер туған тілде және түрік тілінде негізгі коммуникативтік іс-әрекеттерді меңгеріп, тілдік тұрғыдан қызықты жеке тұлғалар ретінде дамиды;

2. жаңа тіл саясаты аясында түрік тілін үйрену сөз мәдениетін, интеллектуалды қабілеттерді және халықаралық бағытталған тұлғаны тәрбиелеуде маңызды рөл атқарып, оң әсер етеді. Бұл бүгінгі таңда ескерілмейтін фактор емес.

Жоғары оқу орындарында түрік тілін оқыту әдістемесін жетілдіру үшін төменде көрсетілген жолдар ұсынылады:

- Барынша цифрлық технологияларды енгізу. Цифрлық құралдар тіл үйренуді қызықты және тиімді етеді. Мысалы: онлайн платформалар, түрік тілін оқытуға арналған арнайы қосымшалар мен веб-сайттарды пайдалану; виртуалды сабақтар, онлайн сабақтарды ұйымдастырып, студенттердің түрік оқытушыларымен байланыс орнатуына мүмкіндік беру; интерактивті материалдар, аудио, видео және интерактивті тапсырмалар арқылы оқыту процесін түрлендіру.

- Тілдік практика ұйымдастыру. Түрік тілін меңгеруде ең маңызды қадам — тілдік тәжірибе. Бұл үшін: Түркияға академиялық сапарлар ұйымдастыру; Түрік студенттерімен және оқытушыларымен тілдік алмасу бағдарламаларын іске асыру;

Түрік мәдени орталықтарымен ынтымақтастықты дамыту қажет.

- Оқытушылардың біліктілігін арттыру. Түрік тілін оқытатын оқытушыларға арналған арнайы семинарлар мен курстар ұйымдастыру маңызды. Бұл курстар барысында оқытушылар: жаңа әдістемелер мен технологияларды меңгереді; Түркиядағы әріптестерімен тәжірибе алмасады; заманауи педагогикалық құралдарды қолдануды үйренеді.

Инновациялық тәсілдер:

1. Геймификация. Оқыту процесін ойын элементтері арқылы түрлендіру — студенттердің қызығушылығын арттырудың тиімді жолы. Түрік тілінде викториналар, интерактивті ойындар және марафондар ұйымдастыру ұсынылады.

2. Аутентті материалдарды пайдалану. Студенттерге түпнұсқа материалдармен жұмыс істеуге мүмкіндік беру олардың тілдік дағдыларын жетілдіреді. Түрік тіліндегі кітаптар, газеттер, журналдар мен фильмдер оқу бағдарламасына енгізілуі қажет.

3. Жеке оқыту тәсілі. Әр студенттің деңгейі мен қажеттіліктерін ескере отырып, жеке оқыту жоспарын әзірлеу маңызды. Бұл тәсіл студенттердің оқу процесіндегі нәтижелерін жақсартады [5, 155 бб].

Жоғары оқу орындарында түрік тілін оқыту әдістемесін жетілдіру білім беру сапасын арттырудың және түрік тілін меңгеруге қызығушылықты күшейтудің маңызды шарты болып табылады. Заманауи технологияларды қолдану, коммуникативтік тәсілдер, мәдениетаралық оқыту және тілдік практика ұйымдастыру сияқты әдістер түрік тілін оқыту процесін анағұрлым тиімді етеді.

Бұл бағытта сапалы оқу материалдарын әзірлеу, оқытушылардың біліктілігін арттыру және халықаралық тәжірибені енгізу маңызды рөл атқарады. Түрік тілін оқыту әдістемесін жетілдіру арқылы студенттер тек жаңа тілді меңгеріп қана қоймай, халықаралық деңгейде бәсекеге қабілетті маман болуға мүмкіндік алады.

ӘДЕБИТТЕР

1. Арслан М. Орыс және түрік тілдерінің салыстырмалы сипаттамасы оқыту тұрғысынан // Қаратеңіз халықтарының мәдениеті. 2001. № 25. Б. 96.
2. Башаран В.И. Түрік тілін оқытудың инновациялық технологиялары: коммуникативті бағытталған оқыту / В.И. Башаран // Шығыс тілдері мен мәдениеттерінің халықаралық форумы. 21 ғасырда қытай және басқа шығыс тілдерін оқытудың өзекті мәселелері. 2018. Б. 21 .
3. Фурманова В.П. Мәдениаралық коммуникация және лингвокультурология шет тілдерін оқыту теориясы мен практикасы бойынша. Саранск: Мордовия университетінің баспасы, 2018. Б. 89.
4. Ачан Н. М. Түрік тілін үйренуде Интернет желісінің мүмкіндіктерін пайдалану // Урал шығыстануы: халықаралық альманах. 2015. Т. 6. Б. 263.
5. Баах, Ю. В. Магистратура аясында екінші шет тілін оқытуға инновациялық көзқарас / Омбы: Омбы автокөлік және бронетанк инженерлік институты, 2019. – Б.155.

СОДЕРЖАНИЕ CONTENT

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ **PHYLOLOGICAL SCIENCES**

VALIYEVA ZEMFIRA RINATOVNA [TARAZ, QAZAQSTAN] CARL GUSTAV JUNG - THE DISCOVERER OF ARCHETYPES.....	3
SERIKKAZINA NURAI NURLANKYZY [KAZAKHSTAN] ONLINE SERVICE QUIZLET AS MEANS OF FOREIGN-LANGUAGE VOCABULARY TEACHING.....	11
НАБОКА ЛАРЫСА ВІТАЛЬЕЎНА [ГОМЕЛЬ, БЕЛАРУСЬ], НАБОКА ДАНИЛ ЮР'ЕВИЧ [МІНСК, БЕЛАРУСЬ] АКТЫЎНАЕ РАЗВІЦЦЁ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ: СТРАТЭГІІ І РЭАЛІЗАЦЫЯ.....	18
ИЗАТОВА АЛЬМИРА БЕКЕТАЕВНА [СЕМЕЙ, КАЗАХСТАН] ACCENTS OF ENGLISH IN THE "GAME OF THRONES" TV SERIES.....	23
БЕКСҰЛТАН КӨРКЕМЖАН ДӘУЛЕТКЕРЕЙҚЫЗЫ [КӨКШЕТАУ, ҚАЗАҚСТАН] ДИДАР АМАНТАЙ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ СТИЛЬДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕР.....	27
ЖАРТИЕВА ГУЛЬМИРА МУХАМЕДЖАНОВНА [АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН] СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ИЗУЧЕНИЯ ФРАЗЕОЛОГИИ.....	32
MARATOVA KAMILLA AIDAROVNA, SADYROVA ARAY BOPEZHANOVNA, ELEUSIZOVA SHOLPAN SERIKOVNA [TALDYKORGAN, KAZAKHSTAN] TRANSLATION TRANSFORMATIONS IN ENGLISH-TO-RUSSIAN TRANSLATIONS OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS.....	35
БИКЕЕВА ДИНАРА МУХАМБЕТКАРЫМҚЫЗЫ [АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН] ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ТҮРІК ТІЛІН ЕКІНШІ ШЕТ ТІЛІ РЕТІНДЕ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ: ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ.....	38

ENDLESS LIGHT IN SCIENCE

Контакт

irc-els@mail.ru

Наш сайт

irc-els.com